

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Geneze postavy vodníka – přerod vodnické postavy z literatury pro dospělé
čtenáře do literatury pro děti

Genesis of the character of water sprite – the transformation of water sprite
from adult's literature into the children's literature

Filip Hůla

Vedoucí práce: PhDr. Tamara Bučková, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)

Studijní obor: B D-NJ (7507R038, 7507R041)

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Geneze postavy vodníka – přerod vodnické postavy z literatury pro dospělé čtenáře do literatury pro děti potvrzují, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 12.7. 2021

Rád bych poděkoval své vedoucí práce PhDr. Tamaře Bučkové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost, ochotu a vstřícnost, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

ABSTRAKT

Předkládaná bakalářská práce je z oblasti literární vědy a primárně se zaměřuje na postavu vodníka. V úvodní části je popsán vodník v českém a německém folklóru a další magické postavy, které jsou spojené s vodním živlem. V další kapitole představuji základní charakteristiku postavy vodníka, hlavní pozornost je věnována zejména jeho vzhledu a charakteru. Typické znaky se odrážejí v literatuře, pověstech a pohádkách, ve kterých je zmíněn. V následující části jsou tyto zmínky v pověstech a pohádkách dále rozvinuty. Pozornost se dále soustředí na postavu vodníka v rámci literatury pro děti a mládež, na niž je nahlíženo opět z hlediska česko-německých vztahů. Z německé literatury jsou to Otfried Preussler a Gudrun Pausewang, kteří prožili dobu svého dětství a dospívání v někdejších Československu (První a Druhé republice) a poté v Protektorátu Čechy a Morava. Českou literaturu pak reprezentují Josef Lada a Václav Čtvrtek. V rámci komparace jsou vedle sebe postaveny podobnosti a odlišnosti knih a vodnických rodin a také typické motivy pohádek. Práce vychází z předpokladu, že český folklór zřetelně ovlivnil tvorbu německých autorů

KLÍČOVÁ SLOVA

Vodníka, pověst, pohádka, literatura pro děti, česká literatura, německá literatura, Otfried Preussler, Gudrun Pausewang, Josef Lada, Václav Čtvrtek.

ABSTRACT

The submitted bachelor's thesis is from the field of a literature studies and its primary focus lies on the figure of the water sprite. The water sprite in the Czech and German folklore is described in the introduction as well as other magical creatures that are connected with the element of water. Within the next chapter I present the characteristic of the water sprite. The center of attention is mainly the look and attributes of the water sprite. The typical features are reflected in the literature, legends and fairy tales. In the following part these literary references are developed. The attention is focused on the figure of the water sprite in literature for children, which are again discussed in terms of the Czech-German relations. From the German literature it is Otfried Preussler and Gudrun Pausewang, who both spent their childhood and adolescence in the former Czechoslovakia (the first Czechoslovak Republic and the second Czechoslovak Republic) and then in the Protectorate of Bohemia and Moravia. The Czech literature is represented by Josef Lada and Václav Čtvrtek. The similarities and differences of the books and the figures of the water sprite are compared side by side as well as the typical motives of fairy tales. This thesis is based on the assumption that the Czech folklore distinctly influenced the work of German authors.

KEYWORDS

water sprite, legend, fairy tale, children's literature, czech literature, german literature, Otfried Preussler, Gudrun Pausewang, Josef Lada, Václav Čtvrtek.

Obsah

Úvod	8
1 Postava vodníka v kontextu dalších postav magického světa spojeného s vodním živlem	10
1.1 Vodník ve slovanském folkloru a Čechách	10
1.2 Další diferenciované postavy magického světa spojené s vodním živlem	11
1.3 Der Wassergeist	12
1.4 Rusalky	13
1.5 Vodní víly	14
2 Teorie postavy vodníka	16
2.1 Historické doklady o vodnících	16
2.2 Vodník v německé literatuře a folkloru	17
2.3 Charakteristika vodníka – vzhled	19
2.4 Charakteristika vodníka – vlastnosti a charakter	20
3 Postava vodníka v kontextu adresáta (literatura pro dospělé vs literatura pro děti a mládež)	23
3.1 Vodník v pověstech	23
3.2 Vodník v pohádkách	25
3.2.1 Zasazení vodnické pohádky do moderního prostředí	26
4 Postava vodníka v LPDM z pohledu česko-německých literárních vztahů	27
4.1 Vliv českého folkloru na Otfrieda Preusslera	27
4.2 Přejímání pohádkových látek v německém a českém prostředí	29
5 Vybraní autoři: O. Preussler, G. Pausewang a J. Lada, V. Čtvrtek	30
5.1 Otfried Preussler	30
5.1.1 Der kleine Wassermann	31

5.2	Gudrun Pausewang	32
5.2.1	Der rote Wassermann	33
5.2.2	Témata zasazená do pohádky Der rote Wassermann	35
5.3	Josef Lada	36
5.3.1	Bubáci a hastrmani	38
5.4	Václav Čtvrtek	40
5.4.1	Vodník Čepeček	41
6	Porovnání vodnických postav.....	43
6.1	Český a německý vodník v dětské literatuře.....	43
6.2	<i>Vodníček</i> Otfrieda Preusslera vs <i>Bubáci a hastrmani</i> Josefa Lady.....	44
	Shrnutí	49
	Zusammenfassung	52
	Seznam informačních použitých zdrojů	54

Úvod

Zatímco vodník je v německém folklóru v podstatě neznámou veličinou, neb jeho míst do jisté míry zaujímá vodní duch / Wassergeist, v českém folklóru je významné i oblíbené téma, které je zásadně spjato s českými rybníky a vesnicemi. První asociace se můžou u každého lišit: Někdo si vybaví zeleného muže oděného do zelených šatů, jiní jeho typické motivy od topení lidí, příznačné hrníčky po šití bot na vrbě. V literatuře vzpomeneme na hodného pohádkového vodníka, některé napadne naopak hororový vodník Karla Jaromíra Erbena. Důležité přitom je, povšimnout, že jsme právě srovnali vodníka baladického s pohádkovým. Je tedy podstatné konstatovat, že se vodník pohybuje v širokém spektru žánrů, ať už jde o literaturu, pověsti, pohádky či samotná lidová vyprávění.

Předmětem předkládané bakalářské práce je přiblížení vodníka jako literární postavy, která postupem času rozšířila svou působnost z pověstí legend, mýtů až do pohádek a dnes je vnímána spíše jako postava literatury pro děti. Její sepětí s vodou lze popsat jako antropologický rys, který ji spojuje v různých podobách s různými kulturami. Nejužší předmět zkoumání tedy představuje postava vodníka v tvorbě dvou německojazyčných autorů, Otfrieda Preusslera a Gudrun Pausewang, majících úzký vztah k českému folkloru a kultuře. Nejužším předmětem zkoumání jsou tedy díla *Der kleine Wassermann* a *Der rote Wassermann*, na něž budeme komparativně nahlížet prostřednictvím představení tvorby českých autorů, konkrétně Josefa Lady a Václava Čtvrťka.

Práce si klade za úkol odpovědět na následující otázky: Byl Otfried Preussler ovlivněn Ladovou tvorbou? Jak se liší vodnické postavy německých a českých autorů v literatuře pro děti a mládež a v čem jsou si naopak podobné?

Je velmi důležité uvést fakt, že přesvědčení o existenci vodníků nebylo pro minulou společnost nijak zvláštní, což platí i pro spisovatele,¹ kteří se k této představě také připojují. Je fascinující přemýšlet o tomto tématu s tím, že v některých případech tomu není tak dávno,

¹ Např. Karel Jaromír Erben či Josef Lada. Mimo spisovatele i T. G. Masaryk v mládí, jak uvádí Čapek v *Hovory s T. G. Masarykem*. ŠIDÁK, Pavel. *Mokře chodí v suše: vodník v české literatuře*, s. 60-61.

kdy lidé věřili v přítomnost² těchto mýtických postav a otevřeně je propagovali.³ I to napomohlo uchycení vodníka v pověsti a lidové pohádce a v neposlední řadě i autorské pohádce či pohádkovém vyprávění většího rozsahu. Tato myšlenka mě dovedla i k tématu vodníka v literatuře pro děti a mládež, kam se dostává jeho hodná verze.

Seznam pramenů a literatury se bude skládat z německy i česky psaných studií a děl. Postava vodníka je velmi typická pro české prostředí, v německém prostředí je postava vodníka přítomná také, ale v menším množství. Z toho lze vyvodit logickou převahu české látky i mezi zdroji, z kterých má práce čerpat.

² „Jsouť lidé, ještoby přísahali, že jej skutečně viděli.“ ZÍBRT, Čeněk. *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prstonárodní pokud o nich vypravují písemné památky až po náš věk: příspěvek ke kulturním dějinám českým*. s. 208.

³ To dokazují i teze Josefa Svátka z článku Zlomky z české démonologie v časopise *Obrazy života* v roce 1861: Není třeba hledat daleko, aby člověk přišel mezi lidi, kteří pevně a nezvratně věří ve vodníka. V tomto ohledu je národní démonologie všestranně a hluboce vyvinuta a je považována za jakýsi přírodní zákon. Každá voda, vrch a les má svého ducha, který nestrpí, když je jeho moc narušována a strašně se mstí lidem, kteří vnikají do jeho tajemného prostředí. Lid si je dobře vědom, odkud tato víra v dobré a zlé duchy pochází a je podivuhodné, že se toto dávné pohanské dědictví tak neporušeně zachovala, jelikož to samé nelze říct o křesťanských představách a legendách. SVÁTEK, Josef. *Zlomky z české démonologie*, s. 314.

1 Postava vodníka v kontextu dalších postav magického světa spojeného s vodním živlem

Postava vodníka i dalších nadpřirozených bytostí spojených s vodním živlem vzniká již u starých Slovanů, u kterých sledujeme uctívání živlů. To je prvním počátkem spojení vody s něčím magickým. První zmínka, o kterou se lze opřít, je uctívání vody jako živlu již v Kosmově kronice.⁴ Postupně se živel vody zosobnil, tzv. personifikoval. Takový koncept je známý i na nadnárodní úrovni, jediným rozdílem jsou postavy, které v souvislosti s živlem vznikají a diferencují se. Pro západní Slovany je to především vodník, u jiných národností je řeč spíše o spojení ženského pohlaví s vodním živlem.

1.1 Vodník ve slovanském folkloru a Čechách

Vodník se vyčlenil ze spojení vody s ženským živlem a tvořil v Čechách mnohem silnější motiv než rusalky či vodní víly, které jeho velikosti nikdy nedosáhly,⁵ a které se naopak hojněji vyskytovaly u východních, respektive jižních Slovanů. I přes to nalezneme motiv vodníka i v jiných slovanských oblastech, ovšem ne vždy se stejným významem. Konkrétním příkladem jsou polské výrazy „topielec“ či „utopiec“.⁶ Vzhledově i typologicky je našemu vodníkovi podobný, významově se ovšem liší, jelikož utopiec označuje spíše bytost, která vzniká z duše utopence, naopak český vodník je bůh živlu.⁷ V otázce německého, ale i rakouského prostředí je nutno zmínit, že zřetelné motivy představ se tradují v užší oblasti, která je v přímém geografickém kontaktu právě s českou tradicí.⁸ Josef Váchal ve svém díle *Ďáblova zahrádka* říká, že je „vodník [...] nejznámější u nás strašidlo ve všech

⁴ „Kazi navedla hloupý a nerozumný lid, aby se klaněl vílám, jež vládou horami, lesy a stromy a ctil je. A tak dosud mnozí vesničané jsou dosud jako pohané – jeden ctí prameny aneb ohně, jiný se klaní hájům, stromům, kamenům...“ Kosmas, *Kosmova kronika česká*. Překlad Karel Hrdina a Marie Bláhová, s. 62.

⁵ I přesto se rusalka také objevuje v českém prostředí, konkrétně *Rusalka* od Františka Kvapila, dále stejnojmenné dílo *Rusalka* Jana z Hvězdy či v pověstech o rusalkách, které zaznamenal Grohmann ve svých *Pověstech z Čech*.

⁶ ŠIDÁK, Pavel. *Mokře chodí v suše: vodník v české literatuře*, s. 40.

⁷ Polský vodník nosí velmi pestře zbarvený oblek, po němž stéká voda, snaží se utopit mládence, duše utopenců si pod vodou ukládá do nádob. Klímová, Dagmar. *Vodník v českém lidovém podání*. s. 139.

⁸ Tamtéž, s. 139.

krajích a dobách“;⁹ Karel Krejčí se v *Podivuhodné příběhy ze staré Prahy* přidává s názorem, že „skoro každý venkovský rybník má [...] svého [...] hastrmana.“¹⁰ Na konec bych přidal tvrzení Popelky Biliánové. Ta ve svém pojednání *Děvín a dívčí válka* píše, že u Slovanů vládnu vodám bytosti ženské, na západě jsou to rusalky, na jihu víly. Jen země koruny české se v tomto liší: „zde v každé téměř kalužině panuje – hastrman.“¹¹ S přihlédnutím na zmíněná fakta dojdeme k logickému závěru, že je české prostředí hlavním nalezištěm vodnické mytologie.

Samozřejmě nalezneme i tendence vysvětlit si problematiku obráceně – tedy že byla slovanská tradice ovlivněna tou německou. Ani jedna z hypotéz není plně prokázána, k takovému závěru by byla potřeba podrobná mapa výskytu, podložená i přesně zjištěnou frekvencí toho či onoho námětu, jak ve své práci uvádí Klímová. Vzhledem ke všem uvedeným faktům je ovšem pravděpodobnější výklad, který tvrdí, že se jedná o slovanský folklór působící na blízké neslovanské oblasti.

1.2 Další diferenciované postavy magického světa spojené s vodním živlem

Krom vodníka známe i bytosti, které obývají prameny, studánky, řeky, jezera a mají převážně ženskou podobu.¹² Známé jsou rusalky a vodní víly. V našem případě je nutné tento rozdíl zmínit a dále rozpracovat. Vodní víly a rusalky mají tendenci označovat totožnou bytost, zejména díky často podobnému vzhledu. Mezi oběma pojmy lze ovšem nalézt patřičné rozdíly, především ve vlastnostech těchto nadpřirozených postav. Typické znaky rusalek a vodních víl nastíním v následujících kapitolách. Důležitým faktorem je i umístění víl a rusalek z geografického hlediska. Rusalky jsou typické pro východní Slované, přes Balkán se rozšířily do Rus. Vodní víly byly také známe v Rusku, kde byly uváděny v pramenech již kolem 11. a 12. století.¹³ Postupně byly ovšem ze zdejšího folkloru

⁹ VÁCHAL, Josef. *Ďáblova zahrádka, aneb, Přírodopis strašidel, to jest: neobyčejná cesta mezi d'áblnými dětmi, přízraky a bytostmi přírodními, zjevujícími se často hříšnému člověku, duchovní Brehm*, s. 35

¹⁰ Šidák, Pavel. *Vodník v české kultuře*, s. 247.

¹¹ BILIÁNOVÁ, Popelka. *Děvín a dívčí válka. Květy 1906, roč. XXVIII, kniha LVII., druhé pololetí*, s. 280-294.

¹² VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 111.

¹³ Tamtéž, s. 112.

vytlačeny právě rusalkami a jejich působiště se posunulo na Balkán, v 13., respektive v 14. století jsou známe v Bulharsku a Srbsku, poté i ve střední Evropě a Čechách.¹⁴ V německém prostředí je paralelou slovanského vodníka „der Wassergeist“.

1.3 Der Wassergeist

Der Wassergeist neboli vodní duch je německou paralelou k českému vodníkovi, přičemž v německém jazyce existuje více označení. Pro tuto bytost nalezneme i označení „der Neck“¹⁵, popřípadě Nock nebo Nix¹⁶. Jedná se o nadpřirozené postavy, démony, kteří podle lidového přesvědčení žijí v jezerech, rybnících, řekách, potocích a studnách. V různých lokalitách mohou mít různá označení nebo podobu.¹⁷ Specifickou podobou jsou „die Elben“. Jedná se o krásné muže ve sladkých vodách, kteří hrají na harfu či housle a svádějí mladé ženy. Mezi typické znaky patří hlavně hudební instrument, dále oblečení, z kterého kape voda či zelené rybí zuby.¹⁸ Neliší se tedy příliš v určitých znacích od českého vodníka, s kterým je také spojován hudební talent, z levého šosu mu vždy kape a často jsou zmíněny i zelené zuby.

Oproti českému vodníkovi, který se dostává do německého prostředí jako der Wassermann, je třeba zmínit, že Wassergeist je zlá démonická postava, zatímco vodník je vnímán střídměji.¹⁹ Vodník poté figuruje v dětské literatuře, např. v později zmíněném *Der kleine Wassermann* nebo *Der rote Wassermann*.

¹⁴ VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 111-112.

¹⁵ Známé např. z pohádky *Der Fiedelbogen des Necks* od Rudolfa Baumbacha.

¹⁶ Jejich ženská podoba je die Wassernixe.

¹⁷ PETZOLDT, Leander. *Kleines Lexikon der Dämonen und Elementargeister*. s. 173.

¹⁸ ARROWSMITH, Nancy. *Die Welt der Naturgeister. Feldforschungen im Elbenreich. Handbuch zur Bestimmung der Wald-, Feld-, Wasser-, Haus-, Berg-, Hügel- und Luftgeister aller europäischen Länder*. s. 119.

¹⁹ Známe ale i vodníka v německých lidových písních, ve kterých je vyobrazen krutě. Pokud se jeho žena nechce vrátit zpět, je schopen hrozit zabitím dítěte, výjimečně i dává své ženě na výběr mezi návratem a jejím životem, přičemž ženu opravdu zabíjí. Viz kapitola 3.3.

1.4 Rusalky

Rusalky byly dle víry starých Slovanů bohyně vod, zejména řek a potoků. Lidé si je představovali jako mladé krásné panny²⁰ s rozpuštěnými vlasy.²¹ Zjevují se lidem, usmívají se na ně, mávají²² a lákají je do vody, pokud se člověk moc blízko přiblíží a dotkne se rusalky, rusalka dotyčného utopí. Rusalka je většinou nahá či oblečena v bílé košilce²³ a češe si dlouhé vlasy. Barva vlasů je mořská zelená, černá nebo rusá, pracujeme-li s hypotézou, že označení rusalka se odvozuje právě podle barvy vlasů z kořene slova rusá.²⁴ Muže vábí nejen svou krásou, ale i líbezným hlasem.²⁵ Rusalka je bledá,²⁶ někdy zobrazovaná dokonce jako bílá.²⁷ Podle Kosma byly rusalky známé již starým Slovanům, kteří je uctívali²⁸ Na Ukrajině se vládkyně rusalek nazývala Diva,²⁹ dále se rusalka rozšířila přes Balkán do Rus, kde je známa již od 11. století.³⁰ Zde s sebou rusalka nese vzpomínku na mrtvé, jelikož je spojována s předčasně zemřelou dívkou – utonulou či sebevražednic.³¹ V literatuře je pro nás zajímavá Kvapilova *Rusalka*, především pro to, že zde vystupují vedle sebe rusalka a vodník.³² Z uvedených faktů lze tedy logicky vyvodit, že rusalka je rozšířena spíše u východních Slovanů. V německém prostředí by rusalkám odpovídaly Nixe, např. Goethova „Ein feuchtes Weib“ z básně *Der Fischer*, která svým zpěvem láká rybáře do vody, kde ho utopí. Odchylnou je poté *Die Wassernixe* bratří Grimmů³³, která se vymyká uvedeným atributům

²⁰ Rusalky jsou panny nevšední krásy, krásná nahá žena. Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 102

²¹ Krásné panny s rozpuštěnými vlasy, GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 102-105.

²² sedí na břehu, češe si vlas a kyne muži, aby ji šel vstříc. Dívá se na muže, kýve hlavou, špulí rty a líbá z daleka. PUŠKIN, Aleksandr Sergejevič a JUNG, Václav Alois. *Z Puškinovy lyriky*. s. 12-14

²³ Vynořila se nahá žena. Puškin.; Spatřil krásnou nahou ženu. (Rusalky) jsou jen napůl oblečené a jejich oděv je barvy bílé nebo mořské zelené. GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 102.

²⁴ Další možností je odvození od „rusa“ ve významu řeka, VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 111.

²⁵ Puškin, V básni *Der Fischer* od J.W. Goethe je to „ein feuchtes Weib“, která láká rybáře svým krásným hlasem. Dále zmíněno i v Puškinově *Rusalce* či *Pověstech z Čech* od Grohmana.

²⁶ GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 101.

²⁷ PUŠKIN, Aleksandr Sergejevič a JUNG, Václav Alois. *Z Puškinovy lyriky*. s. 12-14

²⁸ GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 102-103.

²⁹ VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 111.

³⁰ Tamtéž. s. 111.

³¹ V Puškinově *Rusalce* chodí za mlynářovou dcerou kníže, ten ji ovšem opouští, a to i přesto, že je Nataša těhotná. Nataša je zdrcena a dobrovolně se vrhá do Dněpru. Stává se tak královnou rusalek. Falen, James E., and James R. Falen. “Rusalka [The Water Nymph].” *Pushkin Review / Пушкинский Вестник*, vol. 4, 2001, pp. 109–132.

³² Oproti lesním vílám, které vodníka škádlí a spíš se mu až posmívají, rusalka oslovuje vodníka „tatíčku“, to by naznačovalo vztah otec-dcera. KVAPIL, Jaroslav. *Rusalka: lyrická pohádka*. s. 13.

³³ GRIMMOVÉ, Jacob a Wilhelm. *Kinder-und Hausmärchen*. 2 Bände, Band 1. s. 356-357.

a v lidovém příběhu působí jako zlá bytost, která uvězní děti, aby pro ni pracovaly. Pohádka končí šťastně a dětem se podaří uniknout.

1.5 Vodní víly

Vodní víly jsou popisovány jako krásné dívky s průsvitným tělem v bílém šatě, mají dlouhé zlaté³⁴ či rusé vlasy, které jsou zdrojem jejich života a síly.³⁵ Vodní víly okouzlují nejen vzhledem, ale i krásným hlasem. Dokážou se přeměňovat ve zvířata, konkrétně v labuť, v koně, sokola nebo vlka.³⁶ Vztah mezi lidmi a vodními vílami bývá příznivý, jedná se většinou o vztah mezi vodní vílou a mladíkem, kterému víla věnuje lásku a pomoc. Pokud jde o lidské dívky, ty se někdy také přátelí s vodními vílami a žádají od nich krásu a ochranu pro svého milého.³⁷ Na druhou stranu mohou být i zlé, mstí se za urážky, nebo když někdo neuposlechne jejich vybídnutí a dokážou poplést lidi a jejich rozum. S tím přímo souvisí etymologie samotného slova. Podle Váni pochází výraz víla od vlíti, což znamenalo „být posedlý“ (vilý = bláznivý). To demonstruje na příkladu z Dalimilovy kroniky, kde je slovo víla použito ve významu blázen.³⁸

V německém prostředí se objevují různé typy vodních nadpřirozených postav ženského pohlaví. Ať už se jedná o Goethovu vodní ženu Johanna Wolfganga Goetha, která se podobá rusálce nebo *Lorelei* Heinricha Heineho, která se je naopak blíže vodní víle. Oba zmíněné typy vychází z lidových pověstí. V tomto směru je velmi zajímavá Andersenova *Malá mořská víla*. Zde je potřeba se zamyslet, komu je příběh adresovaný. Jedná se o knihu pro dospělého čtenáře nebo dětského? A k jakému žánru bychom přiřadili *Malou mořskou vílu*? K pohádce nebo k povídce inspirované legendami a pověstmi? Na rozdíl od výše popsáných postav, které jednoznačně zařadíme do oblasti folkloru, u Andersena je rozhodně řeč o autorské tvorbě. Souhlasím s Janem Rakem, který v doslovu k Andersenově životopisu

³⁴ VLASÁKOVÁ, Julie, ed. *Nejnovější pohádky*. s. 4.; ale i např. v *Loerelei* od H. Heineho.

³⁵ Ztráta jediného vlasu znamená smrt. VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 113

³⁶ VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 113.

³⁷ Tamtéž, s. 113.

³⁸ Tamtéž, s. 111.

Pohádka mého mládí uvádí, že Andersenovy pohádky jsou specifickým mezičlánkem mezi lidovou pohádkou a autorskou pohádkou.³⁹

Pozoruhodný je již název, který se často proměňuje. Známa jsou nám dvě německá znění, konkrétně *Die kleine Seejungfrau*⁴⁰ a *Die kleine Meerjungfrau*,⁴¹ přičemž pod oběma názvy se skrývá stejný děj. Malá mořská víla je nejhezčí dcerou mořského krále. V 15 letech se může poprvé podívat nad hladinu. Tam spatří prince, do kterého se zamiluje a zachrání ho. Aby se mohla stát člověkem, obětuje pro prince svůj hlas. Pokud si princ ovšem najde jinou dívku, zemře mořská víla den po jejich svatbě. Princ se zamiloval do dívky, o které si myslel, že ho zachránila. Zvrátit kouzlo může mořská víla pouze krví prince, takový čin ovšem nedokáže. Místo smrti se stává vzdušnou vílou.⁴²

V českém prostředí se pohádka odráží v lyrické pohádce *Rusalka* Františka Kvapila.⁴³ Zde se ovšem jedná o rusalku, která se také zamiluje do prince, kterého vidá u vody. Také prosí o radu ježibabu, obětuje pro prince svůj hlas a na rozdíl od mořské víly prožívá s princem krátkou romanci, která ovšem končí tragicky.⁴⁴

³⁹ ANDERSEN, Hans Christian. *Pohádka mého života*. Překlad Jan Rak. s. 479-481.

⁴⁰ ANDERSEN, Hans Christian. *Die kleine Seejungfrau*. Dostupné z: <https://maerchen.com>.

⁴¹ ANDERSEN, Hans Christian. *Die kleine Meerjungfrau* <https://www.donbosco-medien.de>.

⁴² Stát se nesmrtelnou si mořská víla přála ještě předtím, než poznala prince. Vystává tedy otázka, do jaké míry je konec pohádky smutný a do jaké míry je naplněním vstupního momentu příběhu. V tomto ohledu hrají svou roli i některé nesprávné překlady, ve kterých má pohádka odlišný konec.

⁴³ František Kvapil vytvořil s Antonínem Dvořákem operu *Rusalka*

⁴⁴ KVAPIL, Jaroslav. *Rusalka: lyrická pohádka*. s. 54.

2 Teorie postavy vodníka

Jak jsem již zmínil, vodník je postava typická pro české prostředí a folklor, i přesto existují historické zmínky o vodnících spíše v malém množství. Tím je míněn především úsek od nejstarších zmínek po 18. století. Hojnější zastoupení vodnické látky přichází počátkem romantismu, respektive s přelomem 18. a 19. století, kdy se vodník stává tématem tvorby mnoha autorů, kteří mohou čerpat z již ustálených představ o vzhledu a charakteru vodníka. Proto je pro nás již možné vytvořit obecný popis, tedy vylíčit, jak vodník vypadá, jaké jsou jeho pohnutky, a které vlastnosti jsou pro něj typické.

2.1 Historické doklady o vodnících

Jak jsem již uvedl, před přelomem 18. a 19. století nenalezneme příliš zpráv o vodnících. Přesto uvedu alespoň krátký výčet historických dokladů, ve kterých se vodník objevil. První zmínky o vodníkovi se datují do doby Karla IV., a to konkrétně v glosáři Bartoloměje z Chlumce, do kterého učenec z 14. století zanesl soustavu české démonologie. Vodník zde byl uveden pod pojmem „Cocadonia“, jednalo se nejspíše o zmatení s pojmem krokodýl.⁴⁵ I přes to nelze vodníka plně do démonologické soustavy plně zařadit, a to zejména v oblasti literární a folklórní, jelikož se vodník vyčlenil a stal se motivem nejen výtvarného umění, nýbrž i literárním prvkem a až hlavní postavou knih. V 16. století zařadil vodníka do svého latinsko-českého slovníku *Vocabularius dictus Lactifer* Jan Bosák Vodňanský, který zde popisuje vodníka jako hastrmany či tvory odpudivé zarostlé, kteří žijí na suché půdě i ve vodě. Nalezneme je u řeky, kam se ponořují, když spatří člověka. Za zmínku stojí i o sto let starší zmínka o vodníkovi z roku 1631. Jedná se o první s vodníkem spjatý příběh, který ve svém díle *Pokuty a trestání přestupníkův Božích*⁴⁶ zmínil biskup Matěj Poličanský. Z doby osvícenství je nám známo rozdělení na dobré a zlé bůžky v díle *Nová kronika česká* od F.M. Pelcla, ve kterém je vodník zařazen mezi zlé bohy.

Jak lze vidět, starší zmínky vodníka zmiňují jen okrajově a jde spíše o snahu zařadit vodníka mezi další magické postavy, z příběhů nelze určit jeho bližší podoba. V tomto ohledu je pro

⁴⁵ ŠIDÁK, Pavel. *Mokře chodí v suše: vodník v české literatuře*, s. 16.

⁴⁶ Tamtéž, s. 17.

nás zásadní Antonín Jungmann, který vytvořil přehled slovanského pantheonu v roce 1821.⁴⁷ Poprvé se zde objevuje popis, který je nám dobře známý a zobrazuje typické znaky vodníka. Vodník přestává figurovat pouze v rámci folkloru a dostává se nově i do umělecké literatury. V poezii je nejstarší známou básní je *Vodník* od Ladislava Čelakovského, stejnojmenné básně po něm píšou i J. K. Chmelenský a Božena Němcová, nejznámější je asi Erbenův *Vodník*. Vodník je asi nejhojněji zaznamenán v pověstech, známý je i v krátkých žánrech.⁴⁸ Zajímavý je pro nás *Ivův román* od Antonína Sovy z počátku 20. století. Sova totiž prezentuje duchy a vodníka jako realitu.⁴⁹ V lidových pohádkách se nevyskytuje v hojném množství, postupem času se stal oblíbeným tématem literatury pro děti a mládež. Za zmínku stojí román Miloše Urbana *Hastrman* a pozoruhodným počinem je i film *Jak utopit Dr. Mráčka aneb Konec vodníků v Čechách*.

2.2 Vodník v německé literatuře a folkloru

Jak jsem již naznačil v dřívějších kapitolách, vodník je motiv typický pro Slovany a nejhojněji je zastoupen v českém prostředí, v německém prostoru jej nalezneme v oblastech přiléhajícím k Čechám. Celou problematiku lze asi nejlépe ilustrovat na příkladu českého spisovatele a sběratele folklóru Karla Jaromíra Erbena a jeho tvorby. V Erbenových *Vybraných bájích a pověstech národní jiných větví slovanských* se nachází pouze jedna vodnická pověst.⁵⁰ Tatáž pověst tvoří rovněž jediné zastoupení vodníka v *Slovanských pohádkách*. Naopak v díle *České národní pohádky*⁵¹ nalezneme opakující se motiv vodníka, nejznámější je poté asi vodník ze sbírky *Kytice*.⁵² Porovnání s německým územím hledá Pavel Šidák ve slavných sběratelích německého folklóru, bratrech Grimmech, které řadíme do stejného časového vymezení. V jejich pohádkách (*Kinder-und Hausmärchen*, 1812) se

⁴⁷ Jungmann popisuje vodníka jako malého člověka se zelenými šaty a vlasy, z levého šosu mu vždy kape voda. Rozmlouvá s dětmi, ukazuje jim hračky ve vodě, na které je láká. Rád se sluní a často sedává ve vrbách. Na zemi je bez síly, ve vodě vše naopak vtáhne do hlubiny. Tamtéž, s. 22.

⁴⁸ přísloví, pořekadla, „mocná slova“.

⁴⁹ „Já věřím. Duchové jsou. O tom by mohl vypravovat náš dědík [...] kolikrát večer, když bylo tma, to na něho číhalo.“ ŠIDÁK, Pavel, *Vodník v české kultuře, zvláště v literatuře*. košťá *Studia mythologica slavica*. s. 266.

⁵⁰ Konkrétně *Vodník*, ERBEN, Karel Jaromír. *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*, s. 327.

⁵¹ ERBEN, Karel Jaromír. *České národní pohádky*. s. 86.-89.

⁵² Balada *Vodník*, ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice*, s. 85.-95.

s postavou vodníka vůbec nesetkáme.⁵³ Takový příklad je sice správný, nelze na něm ovšem demonstrovat, že bychom postavu vodníka na německém území vůbec nenalezli.

Příkladem je sběratel lidových písní, který žil méně než o půl století před Erbenem. Johann Gottfried Herder nashromáždil mnoho příběhů ve svém díle *Volkslieder*.⁵⁴ Součástí druhé části⁵⁵ je i píseň⁵⁶ *Der Wassermann*, která rozvíjí typický motiv vodníka, který se snaží získat lidskou dívku. Vodník se ptá matky, jak by získal družku. Ta vodníka nejdříve řádně vystrojí a přičaruje koně. Na něm jede vodník ke kostelu, kde nalezne dívku, jež se mu podvolí. Vodník tancuje s dívkou až k vodě, kde ji utopí. Děj končí radou směřovanou dívkám, ať raději s vodníkem netancují.⁵⁷ Ze stejného časového vymezení je lidová píseň *Es freit ein wilder Wassermann*. Píseň pochází z roku 1813 z oblasti dnešního Jáchymova, zde je tedy vliv českého folkloru přímý. Krásná Lilofee žije v hradě nad mořem a rodiče ji tam hlídají. Když šla Lilofee z kostela, potká vodníka, který ji volá zpět do vodní říše za jejich dětmi.⁵⁸ Vodník dále nabízí Lilofee kompromis, každý rodič dostane polovinu – tedy oba 3 děti a sedmé vodník roztrhne vpůli. Lilofee jako matka nemůže takovou věc dopustit, a proto se vrací k vodníkovi do vodní říše, na rozdíl od Erbenova *Vodníka*, ve kterém matka nepustí dceru za dítětem, které vodník za dveřmi zabíjí. Kontext by vysvětlovala podobná starší píseň, *Der wilde Wassermann*,⁵⁹ ve které se hlavní hrdinka jmenuje Dorothee. Ta jde na mostě přes Rýn a spadne do vody, kde musí žít s vodníkem. Porodí mu 7 dětí, ale po nějaké době se jí zastesklo. Žádá vodníka, aby mohla jít do kostela, což je jí umožněno. Když vyjde z kostela, stojí před ní vodník a dává jí na výběr. Buď se s ním vrátí nebo ji vodník zabije. Dorothee si vybírá smrt.⁶⁰ Dochované jsou i další podobné verze s jinými hlavními hrdinkami.⁶¹ Zajímavé je zmínit, že pro mnohé látky je zde společné místo, tedy Rýn.⁶²

⁵³ Vyskytuje se zde pouze vodní panna (die Wassernixe). Šidák, Pavel, *Vodník v české kultuře*, s. 250.

⁵⁴ Po jeho smrti v roce 1807 se objevila druhá verze pod názvem *Stimmen der Völker in Liedern*.

⁵⁵ Druhá část, druhá kniha, 26. píseň.

⁵⁶ Myšleno jako lidová píseň v kontextu 18. století.

⁵⁷ „Ich rath euch, Jungfern, was ich kann: Geht nicht in Tanz mit dem Wassermann.“ HERDER, Johann Gottfried. *Stimmen der Völker in Liedern*. s. 281.

⁵⁸ *Es freit ein wilder Wassermann* (1813). Dostupné z: <https://www.lieder-archiv.de>.

⁵⁹ Také někdy uváděno stejné jméno, jako píseň předchozí, tedy „*Es freit ein wilder Wassermann*“.

⁶⁰ *Es freit ein wilder Wassermann* (Volkslied 18. Jh.) dostupné z: <https://www.lieder-archiv.de>.

⁶¹ *Die schöne Agnina, Die schöne Agnete, Die schöne Hanelle. Wassermans Braut* a další. ECK, Ludwig. *Buch der Lieder*. In *Deutscher Liederhort*. s. 1-7.

⁶² Přičemž Rýn je známý i v souvislosti s jinou postavou spojenou s vodním živlem, Lorelei, ze stejnojmenné básně H. Heineho.

2.3 Charakteristika vodníka – vzhled

Vodník neboli hastrman⁶³ je magická bytost spojovaná s vodním živlem, nazývaný mimo jiné duchem vody,⁶⁴ vodním duchem,⁶⁵ pánem vod⁶⁶ nebo pánem ryb.⁶⁷ Dle Košťála vládne všemu, co na vodě i ve vodě se nalézá.⁶⁸ Vodník je asociován s mužským pohlavím, ale existuje i vodníková žena⁶⁹, popř. dcera.⁷⁰ Postavu má vodník jako dospělý člověk,⁷¹ někdy je zobrazovaný jako malý mužík.⁷² Tělo má zelené,⁷³ stejně tak vlasy a vousy.⁷⁴ V případě, kdy láká oběť do vody, mění svou podobu dle toho, koho se snaží utopit.⁷⁵ Chodívá v zeleném kabátě⁷⁶, někdy je vyobrazen v červeném kabátě⁷⁷ či červeně vestě.⁷⁸ Důležitý je levý šos kabátu, z kterého zpravidla kape voda.⁷⁹ Na hlavě nosí červenou čepičku či

⁶³ Z německého wazerman, odvozenin je ovšem více, konkrétně Basrman, besrman, bestrman, bestmant, vosrmon, moravské vasrman, vastrman, slezské a lešské hasrman či hastrmák. ŠIDÁK, Pavel. *Mokře chodí v suše: vodník v české literatuře*, s. 44.; Svátek uvádí i název zelený pidimužík či zelenokabátník. SVÁTEK, Josef. *Zlomky z české démonologie*. s. 314.

⁶⁴ GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 112

⁶⁵ VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. s. 112.

⁶⁶ KOŠTÁL, Josef. Vodník v Podání Lidu Českého. *Český Lid*, vol. 1, no. 3 s. 244.

⁶⁷ Podle Erbeny je vodník pán vod a ryb. ŠIDÁK, Pavel. *Mokře chodí v suše: vodník v české literatuře*, s. 24.

⁶⁸ KOŠTÁL, Josef. Vodník v Podání Lidu Českého. *Český Lid*, vol. 1, no. 1 s. 52.

⁶⁹ Vodníková žena se podle tradice jmenuje Sára. ŠIDÁK, Pavel. *Mokře chodí v suše: vodník v české literatuře*, s. 24. Příklad v ERBEN, Karel Jaromír. *České národní pohádky*. s. 87.

⁷⁰ Příkladem v umělecké literatuře *Vodníková dcera* od Karla Dewettera.

⁷¹ ŠIDÁK, Pavel. *Mokře chodí v suše: vodník v české literatuře*, s. 46.

⁷² KOŠTÁL, Josef. Vodník v Podání Lidu Českého. *Český Lid*, vol. 1, no. 1 s. 53.; GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 110-111.; TYL, Josef Kajetán a SUK, Václav František, ed. *Panna jezerní; Militka; Rozpustilý Janeček*, s. 44.

⁷³ Kocourek vodníková nevěsta, TYL, Josef Kajetán a SUK, Václav František, ed. *Panna jezerní; Militka; Rozpustilý Janeček*, s. 45., ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice*, s. 86.; GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 112.

⁷⁴ Někdy jsou uvedeny i zrzavé či červené. KOŠTÁL, Josef. Vodník v Podání Lidu Českého. *Český Lid*, vol. 1, no. 3 s. 245.; česal si zrzavé vlasy DVOŘÁK, Karel, ed. *Pohádky a pověsti našeho lidu*, s. 266.

⁷⁵ Např. ve *Vodníkově nevěstě* Jana z Hvězdy spatří smutná osiřelá dívka vodníka se zlacenými perlami a vzácnými korály u pasu, v básni Boženy Němcové *Vodník* je vyobrazen jako chlapec s čarokrásnou kyticí;

⁷⁶ ZÍBRT, Čeněk. *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní pokud o nich vypravují písemné památky až po náš věk: příspěvek ke kulturním dějinám českým*. s. 208., DVOŘÁK, Karel, ed. *Pohádky a pověsti našeho lidu*, s. 262., LANGER, Josef Jaroslav. *Selanky od Jaroslava Langera*. s. 66-67.; SVÁTEK, Josef. *Zlomky z české démonologie*. s. 314.

⁷⁷ GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 112.

⁷⁸ SVÁTEK, Josef. *Zlomky z české démonologie*. s. 314.

⁷⁹ GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 110-111.; TYL, Josef Kajetán a SUK, Václav František, ed. *Panna jezerní; Militka; Rozpustilý Janeček*, s. 47.; ZÍBRT, Čeněk. *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní pokud o nich vypravují písemné památky až po náš věk: příspěvek ke kulturním dějinám českým*. s. 208.

klobouk,⁸⁰ u Grohmana se naopak opakuje motiv zelené čepice či červeného kabátku.⁸¹ Šidák uvádí, že má vodník v ruce zelený proutek, kterým když šlehne, rozestoupí se voda,⁸² v básni od J. K. Tyla působí stejným efektem i zaříkadlo.⁸³ Vodník je často zobrazován s dýmku⁸⁴, tento motiv se později uchytil i v literatuře pro děti a mládež.⁸⁵ V literatuře pro děti a mládež si vzhled vodníka zachoval mnoho z výše zmíněných typických rysů. Příkladem je typický pohádkový vodník Josefa Lady. Hastrman Brčál z *Bubáků a Hastrmanů* je starší muž v zeleném kabátě se zelenou čepicí a vlasy a fajfkou u pusy.

2.4 Charakteristika vodníka – vlastnosti a charakter

Vodník obývá rybník, objevuje se ale i v potocích a studnách.⁸⁶ Nejčastější vodníkovo obydlí je ovšem rybník,⁸⁷ uvnitř kterého je má vodník vlastní vodní svět⁸⁸ s křišťálovým palácem⁸⁹ uprostřed. Vedle rybníka zpravidla stává strom, obvykle vrba⁹⁰ či topol,⁹¹ na kterém sedí a

⁸⁰ ŠIDÁK, Pavel. *Mokře chodí v suše: vodník v české literatuře*, s. 47.

⁸¹ Za ním šel muž v červeném kabátě a zelenou čepicí. GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 112.

⁸² Možno vidět v CHMELENSKÝ, LANGER, Josef Jaroslav. *Selanky od Jaroslava Langera*. s.68.; KOŠTÁL Josef. Vodník v Podání Lidu Českého. *Český Lid*, vol. 1, no. 1 s. 53

⁸³ „Studnice matice, slyš, co praví pán: Otevři se dokořán.“ TYL, Josef Kajetán a SUK, Václav František, ed. *Panna jezerní; Militka; Rozpustilý Janeček*, s. 47.

⁸⁴ „Občas je ho vidět, jak sedí u vody a kouří fajfku.“ GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 110.

⁸⁵ Zejména u vodníka Josefa Lady.

⁸⁶ „Např. v jedné prastaré putimské studni umístěné téměř na temeni nejvyššího kopce, vytesané ve skalním masivu, hluboké desítky metrů a roubené kameny, svým vznikem možná sahající až k založení obce, má sídlit hastrůš. Neukazuje se, takže není známa jeho podoba, avšak temnými odlesky na jakoby jemně rozčeřeně hladině láká naklánějící se neopatrníky...“ JAROŠ, Jan. Jak se vodník usadil v české literatuře.

⁸⁷ Karel Krejčí se v *Podivuhodné příběhy ze staré Prahy* přidává s názorem, že „skoro každý venkovský rybník má [...] svého [...] hastrmana. Viz pozn. č. 10.

⁸⁸ Ve kterém není ani chlad, ani zima, země je neúrodná, i přesto se zde nacházejí louky s bujnou květenou a překrásné nivy. GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 110.; Zmínka o krásné světnici a vodníkově paláci. KOŠTÁL, Josef. Vodník v Podání Lidu Českého. (Pokračování). *Český Lid*, vol. 1, no. 5, 1892, s. 468.

⁸⁹ Vodník má pod vodou křišťálový palác, který se blyští zlatem, stříbrem a spoustou nejrozmanitějších drahokamů. URBAN, Jaroslav František. *O vodníkovi: (hrst pověstí)*. s. 11.; „Palác můj jasný, průhledný, na křišťálových sloupech ční.“ JAN Z HVĚZDY. Jana z Hvězdy Sebrané spisy. Svazek první., s. 30-32.; V básni Boženy Němcové *Vodník* láká vodník dívku do svého „krystalového zámku“.

⁹⁰ ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. Vodník. In týž. *Směšené básně*. s.39-40.; ZÍBRT, Čeněk. *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní pokud o nich vypravují písemné památky až po náš věk: příspěvek ke kulturním dějinám českým*. s. 208. LANGER, Josef Jaroslav. *Selanky od Jaroslava Langera*. s. 66-67.

⁹¹ ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice*, s. 85.

češe si vlasy⁹² nebo si šije boty.⁹³ Často je také zobrazován vodníkův vztah k měsíci, ke kterému promlouvá.⁹⁴ K vodníkovi patří neodmyslitelně motiv topení lidí, který je hojně zaznamenán v literatuře⁹⁵ a lidových příbězích⁹⁶. Děti láká na barevné pentličky,⁹⁷ dívky na šperky a kytice.⁹⁸ Vodník rozprostírá po hladině neviditelné síť, do kterých se má člověk zamotat.⁹⁹ Vodník topí všechny, se k němu nechovají s úctou a haní jeho jméno.¹⁰⁰ Jeho jméno nelze brát nadarmo, když kupříkladu nějaké děvče neopatrně prohlásí, že by si i vodníka vzalo nebo s ním tancovalo. Vodník takové zvolání slyší a neustále za dívkou chodí.¹⁰¹ S tím úzce souvisí i vodníková touha po lidské ženě Duše utopených si poté vodník střeží v hrnečcích.¹⁰² Zmínit je třeba i vodníková schopnost přeměny. Vodník na sebe často bere zvířecí podobu, nejhojněji známe proměnu v koně¹⁰³, zajíce¹⁰⁴, psa, prase¹⁰⁵, žábu¹⁰⁶, v

⁹² ZÍBRT, Čeněk. *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prstonárodní pokud o nich vypravují písemné památky až po náš věk: příspěvek ke kulturním dějinám českým*. s. 208.; ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. Vodník. In *týž. Smíšené básně*. s. 39-40.; DVORÁK, Karel, ed. *Pohádky a pověsti našeho lidu*, s. 266.

⁹³ DVOŘÁK, Karel, ed. *Pohádky a pověsti našeho lidu*, s. 263.; SVÁTEK, Josef. *Zlomky z české démonologie*, s. 316.; ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice*, s. 85.

⁹⁴ DVOŘÁK, Karel, ed. *Pohádky a pověsti našeho lidu*, s. 263.; ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice*, s. 85.

⁹⁵ Chmelenský, ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. Vodník. In *týž. Smíšené básně*. s. 39-40.; báseň R Jesenské v URBAN, Jaroslav František. *O vodníkovi: (hrst pověstí)*. s. 10-11.

⁹⁶ Utopené dítě na pentličky, vodník utopil děvče, která si vzala něco z „rozičných hloupostí pověšených na chroští“, vodník jel utopit kočího do Mirotovic. DVOŘÁK, Karel, ed. *Pohádky a pověsti našeho lidu*, s. 262-263.

⁹⁷ Za dne vyvěšoval nad vodou pěkné červené pentličky. Jakmile se jich nějaké dítě dotklo, hned bylo ve vodě a utopilo se. DVOŘÁK, Karel, ed. *Pohádky a pověsti našeho lidu*, s. 263.; Hastrman si na hrázi postavil boudu a vyložil v ní zelené větvičky s červenými a žlutými stuhami. Když se ke krámku přiblížilo dítě a zvědavě pestré věcičky okukovalo, hastrman je chytil a hodil do vody.; Také báseň R Jesenské, ve které dívka spatří na hladině rybníčka barevné pentličky. Když se pro ně natáhne, chybí ji vždy kousek a pentličky odplavou dál. Nakonec padá do vody a vodníkovi vychází jeho lest. URBAN, Jaroslav František. *O vodníkovi: (hrst pověstí)*. s. 10-11.

⁹⁸ Ve *Vodníkovi* Boženy Němcové kývá na panenku s čarokrásnou kyticí

⁹⁹ ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. Vodník. In *týž. Smíšené básně*. s. 39-40.

¹⁰⁰ Mlynář urážel vodníka a vysmíval se mu, což se mu brzo vrátilo. Vodník mlynáře utopil, když se do mlýna přes řeku převážel. SVÁTEK, Josef. *Zlomky z české démonologie*, s. 316.

¹⁰¹ KOŠTÁL, Josef. Vodník v Podání Lidu Českého. (Pokračování). *Český Lid*, vol. 1, no. 5, 1892, s. 469.

¹⁰² URBAN, Jaroslav František. *O vodníkovi: (hrst pověstí)*. s. 10-11.; SVÁTEK, Josef. *Zlomky z české démonologie*, s. 314.;

¹⁰³ Kůň, v kterého se vodník promění, nemá zpravidla dolní pysk a barvou může být bílý nebo černý. KOŠTÁL, Josef. Vodník v Podání Lidu Českého. *Český Lid*, vol. 1, no. 1 s. 55-58.

¹⁰⁴ URBAN, Jaroslav František. *O vodníkovi: (hrst pověstí)*. s. 15.; ŠIDÁK, Pavel. *Mokře chodí v suše: vodník v české literatuře*, s. 49.

¹⁰⁵ Jedna ženská šla z Dějic do Hamldon a nesla si obros. Před sebou viděla sele, chytila ho a nesla ho i s obrosem. Prase najednou vyskočilo, zachechtalo se a skočilo do potoka i s obrosem. ŠIDÁK, Pavel. *Mokře chodí v suše: vodník v české literatuře*, s. 49.

¹⁰⁶ Vodník chodil k řezníkovi na maso. Vždy si ukázal prstem, jaký kus chce, až mu jednou řezník ten prst useknul. Dva dny později šel řezník kolem vody, když mu do cesty skočila velká žába. Ta se proměnila ve vodníka s useknutým prstem a stáhla řezníka do vody. GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 111.

kteřou se proměňuje i vodníkova žena.¹⁰⁷ Vodník se dále přeměňuje i ve věci, např. pentle, která plave po hladině nebo do podoby otýpky sena, polena, dýmky.¹⁰⁸ Vodník dokáže vystupovat i jako člověk, konkrétně myslivec, vandrák nebo dítě.¹⁰⁹ Vodníkův svět je většinou nekompatibilní se světem lidským, proti tomu stojí příběhy, kdy si vodník chodí pro maso¹¹⁰ či na jarmark. Od koho vodník koupí, ten mívá dobrý odbyt a prodá všechno zboží.¹¹¹ Tento rozpor mizí rovněž v literatuře pro děti a mládež, u kterého mizí některé pro potřebu dětského čtenáře nechtěné rysy. I přesto si vodník zachoval mnoho pro něj typických motivů. Vodník stále sedává u rybníka nebo na vrbě, kouří dýmku, šije si boty a promlouvá s měsícem.¹¹²

¹⁰⁷ V žábu se proměňuje i vodníkova žena, která vychází z vodního světa do světa lidského, aby našla svým dětem kmotru. URBAN, Jaroslav František. *O vodníkovi: (hrst pověstí)*. s. 15.;

Např. Jenda babka šla prát k vodě prádlo a uviděla velkou tlustou žábu. Babka se jí posmívala: „Uteč žabečko skotna, bo jak se okotíš, ja budu tvoja kmotra.“ Žába hned skočila do vody, nebyla to ovšem žába, ale basrmanova žena. Po čase přišel basrman za babkou, aby šla jeho ženě za kmotru, jak u vody slíbila. Ač nerada, tak babka šla, podržela ženě při křtinách syna a vodník ji za to odměnil smetím. Babka se naštvála, smetí zahodila a až doma si všimla, že se jí něco v zástěře blyští. Smetí se v lidském světě ve zlato proměnilo, babka už ale zbytek vodníkova daru nenašla. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. s. 51.; obdobné příběhy i v DVOŘÁK, Karel, ed. *Pohádky a pověsti našeho lidu*, s. 266

¹⁰⁸ ŠIDÁK, Pavel. *Mokře chodí v suše: vodník v české literatuře*, s. 49.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 48.

¹¹⁰ ŠIDÁK, Pavel. *Mokře chodí v suše: vodník v české literatuře*, s. 49.

¹¹¹ Tamtéž, s. 49.

¹¹² LADA, Josef a VRÁNA, Jan, ed. *Bubáci a hastrmani*. s. 65.

3 Postava vodníka v kontextu adresáta (literatura pro dospělé vs literatura pro děti a mládež)

Jak jsem již nastínil, vodníkovi se dostává větší pozornosti až s příchodem přelomu 18. a 19. století. Klíčovou roli zde hraje časový souběh romantismu a národního obrození, který vzkřísí folklorní témata jako objekt pro nově vznikající disciplíny (mytologie, národopis, moderní historiografie).¹¹³ V rámci sběratelské činnosti se nám dochovalo spoustu pověstí s vodnickou látkou. V umělecké literatuře figuruje často v básních a prozaických sbírkách. Vodníka nalezneme samozřejmě i v dalších oblastech, známá je Dvořákova opera *Rusalka*.¹¹⁴ Specifickou podobou je poté dochovaná vodníková prezence v dětských hrách.

3.1 Vodník v pověstech

Jak jsem již dříve zmínil, vodník je silně zakořeněn v českém folkloru, jehož součástí jsou i pověsti. Od konce 18. století zesiloval význam pověsti, ta totiž vyhovovala národně obrozenským ideám.

Pověst je ovšem specifická svou věrohodnou povahou. Vypráví o lidech, kteří většinou žili a vypravěč je pamatuje a popsán je i konkrétní čas.¹¹⁵ Místo děje bývá často tam, kde vypravěč a posluchači žijí, tedy okolí vesnice, blízký les, rybník, zámek či hrad. Tento konkrétní časoprostor vyhovuje dobovým romantickým i vlasteneckým požadavkům. Pověst se navíc nevyprávěla pouze pro zábavu, nesla s sebou informace, poučení nebo varování.¹¹⁶ V pověstech je ještě zobrazován vodník hrozný se všemi zlými atributy. Vodník je bohem vodního živlu, který vyhlíží lidi, aby je utopil. Při tom používá všemožných lstí, aby dosáhl svého triumfu. Zpravidla se mstí lidem, kteří ho nějak urazili. Pověsti mohou být

¹¹³ Tamtéž, s. 69.

¹¹⁴ Operu tvořil Antonín Dvořák ve spolupráci s Jaroslavem Kvapilem.

¹¹⁵ „Jakási babička v Táborsku vídala za svého mládí vodníka.“ KOŠTÁL, Josef. Vodník v Podání Lidu Českého. *Český Lid*, vol. 1, no. 3 s. 244.; „Můj staříček, Pánbu dej mu slávu věčnou [...] jedenkrát vykládal mi o vodníkovi.“ DVOŘÁK, Karel, ed. *Pohádky a pověsti našeho lidu*, s. 262.

¹¹⁶ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. s. 50.

pohádkové¹¹⁷, zároveň ale i strašidelné, někdy až s hororovým nádechem,¹¹⁸ a proto se stal adresátem dospělý člověk.

Vzhledem k tomu, že je vodník pro české prostředí typický a faktu, že byl vodník dlouho považován mnohými za existující bytost, se nám pověsti dochovalo spoustu. Mnoho pověstí s vodnickou látkou zprostředkovává Dvořák v *Pohádkách a pověstech našeho lidu* a kniha *Pověsti z Čech* od Josefa Virgila Grohmana, které do češtiny přeložil Radovan Charvát. Lidové podání o vodníkovi popisuje detailně a někdy i různě jeho vzhled a líčí drobná setkání vodníka a člověka. Známé jsou nám pověsti typu vodník a mlynář, vodník a krejčí, vodník na jarmarku, vodník u řezníka, vodník láká děti nebo dívky na pentličky či drobné věci, lidé převáží nevědomky vodníka.¹¹⁹ Pověst vodník doktor nalezneme v českém i německém prostředí.¹²⁰

V českém znění onemocněl jeden muž a poslal svých 5 dcer, aby mu přinesly vodu ze studny, kde přebýval vodník. Tato voda měla otce uzdravit. Když přišla první dcera pro vodu, zastavil ji vodník. Vodu ji dá pod podmínkou, že se stane jeho ženou. To dcera odmítla a odešla. Tento proces se opakoval i u dalších dcer, až poslední svolila, že pokud vodu dostane, vodníka si vezme za muže. Vodník ji vodu dal a otec se uzdravil. Pro pátou dceru si vodník přišel v noci. Požádal dívku, aby ho omyla a dala mu polibek. Dívka tak učinila a z vodníka se stal krásný jinoch, který si vzal dívku za ženu.¹²¹ Pověst tedy končí šťastně, až pohádkově, kdy je nesobeckost a láska k bližnímu odměněna.

Německá verze od H. Seidela vypráví podobný příběh. Muž onemocní a jeho dcery mu mají dojit pro vodu do studny, kde sídlí vodník. Vodníkovu nabídku dívky odmítají, ale zle se jim to vymstí. V tomto ohledu je německá verze oproti české poněkud hrubší. Až poslední přistoupí na dohodu. Otec se uzdraví a pro dívku si přichází vodník, který ji žádá, aby ho omyla. Dívka tak činí a z vodníka se stává bohatý krásný jinoch.¹²²

¹¹⁷ Např. pověst „Vodník doktor“, ve které je na konci dívka odměněna za svou nesobeckost.

¹¹⁸ Když se vodníkovi daří člověka utopit.

¹¹⁹ DVOŘÁK, Karel, ed. *Pohádky a pověsti našeho lidu*, s. 262-272.; GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 110-122.

¹²⁰ GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 121. a povídka Heinricha Seidela *Der Wasserman*. Dostupné z: <https://www.mumag.de>

¹²¹ GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. s. 121

¹²² *Der Wassermann* od Heinricha Seidela. Dostupné z: <https://www.mumag.de>.

Pověst z rakouského prostředí vypráví o staré Benešové, které zasedl cestu vodník. Ta se třikrát pokřižovala, dala mu facku a zakřičela na vodníka, ať ji uhne. Takový to postup měl předejít špatným následkům, které vodník mohl přivodit. Dalšího dne šel její syn s koní k vodě. Když byl ovšem s koňmi ve vodě, jedno se najednou potopilo, s druhým stačil syn odjet. Tak vodník našel pomstu.¹²³

3.2 Vodník v pohádkách

Než se dostanu k literatuře pro děti a mládež a k autorům, jimiž se budu později více zabývat, chtěl bych se krátce zastavit u pohádky. Pohádka, jak ji známe, nyní neexistovala vždy ve stejné podobě. Ohlédneme-li se zpět do 19. století, nacházíme se v době, kdy docházelo k záměně pohádky a pověsti – kniha se jmenuje pohádka, ale obsahuje pověst. Pro kouzelnou pohádku nebyly vhodné podmínky, v tomto období převažovala spíše lidová píseň, která odrážela duch národa.¹²⁴ Je také nutné podotknout, že do literatury pro děti a mládež proniká idylizovaná postava vodníka. Vodník do literatury pro děti a mládež proniká především v meziválečném období, Šidák zdůrazňuje knihu *Vodník* Josefa Haise Týneckého, ve které je líčen vodník a mnoho dalších nadpřirozených bytostí, které jsou vodníkovi nepřátelské. Ten proto utíká a hledá štěstí ve světě. Vodník si z Afriky přivede družku opičku, ta mu ovšem zemře a vodníka tedy nečeká šťastný konec.¹²⁵ Vodnická látka se tedy adaptuje i pro dětského čtenáře, už jen ve zmíněném meziválečném období dále vzniká *Pohádka vodnická* Karla Čapka (1932) či *Vodník Ivánek* Bohumily Sílové (1935). O 4 roky později píše Josef Lada pohádku *Bubáci a hastrmani*, přičemž Lada je známý nejen pro své pohádky, ale i pro své obrazy a ilustrace.¹²⁶ V průběhu minulého století se vodnická látka dále promítala v literatuře pro děti a mládež, např. *Vodník v pivovaře*¹²⁷ Jana Drdy, *Jak vodníci udobrili sumce* od Bohumila Říhy, *Vodník Čepeček* slavného pohádkáře Václava Čtvrťka, *Kam běží modrá liška* Andreje Gjurice či *Deník vodnice Puškvory* Ivony Březinové. V německém prostoru by bylo vhodné zmínit oba zvolené autory a jejich tvorbu. Otfried Preussler napsal

¹²³ HOFMANN, Thomas. *Das Weinviertel in seinen Sagen*, Thomas Hofmann. s. 248

¹²⁴ ŠIDÁK, Pavel. *Mokře chodí v suše: vodník v české literatuře*, s. 70.

¹²⁵ Tamtéž, s. 137.

¹²⁶ Josef Lada ilustroval např. knihu Jana Drdy *České pohádky*.

¹²⁷ v knize *České pohádky*.

pohádku *Vodníček*, důležité jsou i jeho překlady Josefa Lady.¹²⁸ Zmínit musím také knihy Gudrun Pausewang *Hinterm Haus der Wassermann* a *Der rote Wassermann*.

3.2.1 Zasazení vodnické pohádky do moderního prostředí

To, že se literatura přizpůsobuje čtenáři, asi nikoho nepřekvapí. Nic nezůstává dlouho stejným a s měnící se dobou přicházejí nové požadavky čtenáře. Co bylo jednou chtěné, může být brzo staré a nevyhovující. Zkrátka trendy jako takové se rychle mění. Co bylo mladými považováno za „cool“ je později často „out“. S tímto faktem musíme počítat i v literatuře pro děti a mládež, čímž ovšem nechci říct, že by každé dítě pohrdalo tradičními českými pohádkami.

Krásným příkladem tohoto posunu do moderní doby je film *Jak utopit Dr. Mráčka aneb Konec vodníků v Čechách* nebo kniha Ivony Březinové *Deník vodnice Puškvory*. Děj knihy pro děti a mládež je zasazen do moderního prostředí.¹²⁹ Moderním trendům se autorka snaží vyhovět především ve vodnické mluvě, kterou rozvíjí a konfrontuje s tou lidskou. Vzniká tak nejen krásný doplněk příběhu, ale i humorné situace skrze slovní přesmyčky. Ve vodnické škole dostávají děti jiné známky, např. ekvivalent pro jedničku je pod vodou „rybí šupina“, pětce naopak odpovídá „kachní pařát“.¹³⁰ „Mokře“¹³¹ je v tomto smyslu míněno jako něco dobrého, pozitivního, opakem k tomu je suše, kdy jde něco ztěžka nebo se vůbec nedaří. Namísto oblíbeného „oukej“ používá Puškvora často „ouklej“.¹³² Pokud je někdo v průšvihy, je tzv. v pěkném „močálu“.¹³³ Puškvora se naopak seznamuje s lidskými frázemi, které se nějak pojí s vodou, jako je např. „dělat vlny“¹³⁴, „v něčem plavat“¹³⁵ nebo „někoho potápět“.¹³⁶

¹²⁸ Konkrétně *Bubáků a hastrmanů* a *Kocoura Mikeše*.

¹²⁹ Pokud děda prohraje sázku, bude muset jezdit na kole v kostýmu želvy Ninja. BŘEZINOVÁ, Ivona. *Deník vodnice Puškvory*. s. 8.

¹³⁰ Tamtéž, s. 14.

¹³¹ „To je přece mokře, ne?“ (To je přece dobře, ne?), „Budou mi držet mokré ucho“ (Budou mi držet palce). Tamtéž, s. 67-68.

¹³² Ouklej je malá sladkovodní ryba z čeledi kaprovitých. V knize použito např. „Ouklej, mokřeráda přijdu“. Tamtéž, s. 71.

¹³³ „Koledoval si o pěkný močál.“ Tamtéž, s. 77.

¹³⁴ Ve významu provokovat. Tamtéž, s. 75.

¹³⁵ Ve významu nebýt v něčem dobrý. Tamtéž, s. 69.

¹³⁶ Tamtéž, s. 78.

4 Postava vodníka v LPDM z pohledu česko-německých literárních vztahů

Autoři literatury pro děti a mládež potřebují pro své pohádky vhodné prostředí a postavy. Takové postavy, které by byly dětem sympatické a byly zasazeny do veselých příběhů. Pro děti je důležité si nalézt postavu, která na ně bude působit příjemným dojmem, se kterou se mohou ztotožnit. Pokud zbavíme vodníka zlých vlastností a přiblížíme jej lidskému světu, nalezneme hledanou postavu. Prostor, do kterého je vodník zasazen navíc nabízí i příležitost pro milé ilustrace, což je obrovskou výhodou, protože každé dítě miluje barevné obrázky. Takový vodník je typický pro Josefa Ladu, který skloubil hezké a legrační příběhy se svým neobyčejným ilustrátorským talentem a přispěl k popularizaci vodníka v dětské literatuře.

Důležité je také to, že prostředí vodníka snadno akceptuje důležité motivy, které nesmí v dětské literatuře chybět. Do příběhů autor snadno vloží lásku a přátelství, humorné situace vzniklé typicky mezi lidmi a vodníky, ale i napínavost a překvapení. Důležitý je vždy důvtip a chytrost, která vítězí nad všemi špatnostmi. Vodník si může zpravidla dopomocť kouzly, kterými přelstí zloděje nebo malé uličníky a dosáhne tak spravedlnosti.

To, jak širokou škálu témat lze do vodnických pohádek zařadit, názorně ukázala Gudrun Pausewang ve své knize *Der rote Wassermann*. K tradičním motivům, které jsem již zmínil, dokázala v pohádce reflektovat seriózní témata jako hledání vlastní identity, feminismus, boj proti rasismu a totalitě.¹³⁷

4.1 Vliv českého folkloru na Otfrieda Preusslera

Krásným příkladem působení českého folkloru na německý je známý spisovatel Otfried Preussler. Otfried Preussler se narodil 20. října 1923 v Liberci. Mezi Preusslerovy předky patřili lidé různě zaměření. Jednalo se o skláře, rolníky, venkovské řemeslníky, mědirytcy a vzdáleně i dokonce 2 kouzelníky, rodiče působili jako učitelé.¹³⁸ Jeho otec byl navíc regionálním historikem. Sbíral lidové pověsti, často putoval po Jizerských horách a

¹³⁷ Viz kapitola 5.2.2

¹³⁸ PREUSSLER, Otfried. *Ich bin ein Geschichtenerzähler*. Dostupné z: <http://www.preussler.de>.

shromažďoval lidové příběhy na obou stranách česko-slezských hranic. Preussler vzpomíná na to, jak otce doprovázel a mohl za svitu petrolejové lampy poslouchat v hospodě příběhy, které se mezi lidmi tradovaly.¹³⁹ Doma měl k dispozici i knihovnu, ta ovšem ani z části nedosáhla na jeho největší inspiraci.

Tou byla jednoznačně Preusslerova babička Dora. Ona sama čerpala z vyprávění svého otce, který byl farářem a provozoval noclehárnu vedle kovárny. V ní přespávali povozníci a krátili si čas povídáním příběhů a pověstí. V mládí je Dora naposlouchala a pamatovala si je i ve stáří, dokonce je rafinovaně pozměňovala. Příběhy si krátila nebo je naopak rozvíjela a obohacovala je o další magické bytosti. A aby děti neomrzely, vkládala do děje nečekané zvraty, vtip i chytrost, která byla klíčovým prvkem pro šťastný konec.¹⁴⁰

Vliv české tradice, která kolovala v jeho rodině se brzy projevila i v Preusslerově tvorbě. Prvním velkým dílem Otfrieda Preusslera je *Vodníček*. Jedná se o prozaické pohádkové dílo, ve kterém malý vodníček poznává vodnickou říši a postupně i lidský svět nad ní. Vraťme se zpět k postavě vodníka. Jak jsme si již vysvětlili, jedná se o postavu spojenou se slovanským folklorem a nejhojnější zastoupení sledujeme v českém prostředí. Zřetelně tedy vyplývá ovlivnění autora českým folklorem, jeho vlastní babičkou, která mu vyprávěla barvitě příběhy. Nehledejme ovšem konec u autorovy vazby na dětství a babiččiny příběhy. Právě tyto vazby totiž vytvořily základnu pro Preusslerův vztah k české literatuře.

V tomto ohledu je na místě zmínit jeho překladatelskou činnost. Otfried Preussler přeložil do němčiny asi nejtypičtější dílo literatury pro děti a mládež s vodnickou tematikou u nás, *Bubáky a hastrmany* Josefa Lady.¹⁴¹ Preussler se u Lady zastavil ještě jednou a přeložil i kocoura Mikeše („Kater Mikesch“).

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ BUČKOVÁ, Tamara. Regionalismus versus světovost?: několik poznámek k autobiografickým a motivickým paralelám v životě a díle Otfrieda Preusslera. In: *Současnost literatury pro děti a mládež*. s. 80.

4.2 Přejímání pohádkových látek v německém a českém prostředí

Překladačská činnost Otfrieda Preusslera je důležitá především vzhledem k druhému zmíněnému dílu. Kocour Mikeš se v německém prostředí uchytl do takové míry, že si je děti v německy mluvících zemích přebírají za své. Ty je neznají pouze z knih, ale hlavně z loutkového seriálu a málokoho by napadlo, že se vlastně nejedná o pohádku napsanou německým autorem.¹⁴²

Neméně důležité je ovšem zmínit, že tato cesta je obousměrná. Otfried Preussler totiž ovlivnil českou pohádku stejnou vahou. V Čechách byl dětským čtenářům nabídnut překlad Preusslerovy *Malé čarodějnice* a pohádka se jednoznačně ujala. České děti jsou s postavou malé čarodějnice natolik sžité, že také většinou netuší, že se nejedná o pohádku českou, nýbrž německou.¹⁴³ Děti znají malou čarodějnici nejen z přeložené knihy¹⁴⁴, ale především ze zfilmovaného 14dílného večerníčku.¹⁴⁵

Významným dílem literatury pro děti a mládež je i kniha Gudrun Pausewang *Der rote Wassermann*. Toto dílo je výjimečné především z hlediska širokého záběru témat, které lze v díle objevit. Když si uvědomíme, kdo je adresátem a jakým způsobem jsou závažná témata mladému čtenáři prezentována a představena¹⁴⁶, nelze se divit mnohým literárním oceněním, které Pausewang za svůj život obdržela.

Stejně jako Otfried Preussler pocházela Gudrun Pausewang z českého prostředí, dá se tedy předpokládat, že byla ovlivněna stejně jako Preussler. O tom, že se v okolí Mladkova povídaly příběhy o vodnících máme dochované zprávy. Lidé si vyprávěli o vodníkovi, který jezdí s trakařem na černou neděli přes most. Když potká dítě, nabízí mu, že ho odveze domů. Pokud dítě tuto nabídku přijme, vodník ho zaveze k sobě domů, tedy do vody, kde jej utopí. Vodník se zaměřoval hlavně na děti, pokukoval po chlapcích, kteří řezali vrbové proutí o Velikonocích, jestli nějaký z nich neuklouzne a nespadne do vody. Do vody házel vodník červené pentličky, na které lákal děti.¹⁴⁷

¹⁴² Tamtéž, s. 83.

¹⁴³ Tamtéž, s. 83.

¹⁴⁴ Do češtiny přeložila Jitka Bodláková, česká vydání knihy jsou z let 1961, 1993, 1996, 2000 a 2008. V roce 1961 vydáno nakladatelstvím SNDK, ostatní vydání jsou od nakladatelství Albatros. Tamtéž, s. 84.

¹⁴⁵ Režie Zdeněk Smetana, večerníček namluvila Jiřina Bohdalová. Dostupné z: <https://www.csfd.cz>.

¹⁴⁶ Viz kapitola 5.4.1.

¹⁴⁷ Pověsti z Králík a okolí. Dostupné z: <https://www.kraliky.eu>.

5 Vybraní autoři: O. Preussler, G. Pausewang a J. Lada, V. Čtvrtek

5.1 Otfried Preussler

Otfried Preussler se narodil 20.10 1923 v Liberci. Preusslerova mládí, ve kterém na něj zřetelně česká kultura působí a jeho inspirace pro tvorbu jsem se již dotkl v dřívější kapitole,¹⁴⁸ proto se jí zde nebudu dále zabývat. Preusslerova dětská léta končí s příchodem války, do vojenské služby je povolán po maturitě v roce 1942. O dva roky později byl zajat ruskými vojáky, v Rusku poté nuceně strávil 5 let. 1949 se tedy Preussler vrací ze zajetí už do bavorského Rosenheimu, ve kterém našel nový domov. Tato informace je pro nás důležitá z toho, co nepřímo implikuje – Preussler nebyl přítomen odsunu německého obyvatelstva z Čech, což jednoznačně napomohlo k celkovému pozitivnímu vyznění jeho tvorby a vztahu k české kultuře.¹⁴⁹

V 26 letech žije Preussler v Rosenheimu se svojí rodinou. Oženil se s Annelines Kind, která mu mu porodila 3 dcery. Ty se jmenovaly Renate, Regine a Susanne. Aby uživil rodinu, pracoval jako pedagog a místní reportér. Začal také psát příběhy pro dětské rádio, uplatnil tak svůj zájem o psaní a lidové příběhy. Před spaním vyprávěl Preussler svým dcerám příběhy, aby lépe usnuly. Tyto příběhy se staly předlohou pro knížky, které napsal. V roce 1956 vychází *Der kleine Wassermann* (Vodníček) a o rok později *Die kleine Hexe* (Malá čarodějnice). Trilogii dokončil v roce 1966, kdy je zveřejněna kniha *Das kleine Gespenst* (Strašidýlko).¹⁵⁰ Pro Preusslera je klíčová i překladatelská činnost děl Josefa Lady, jak jsem již zmínil v dřívější kapitole.

Zastavme se ještě u knihy *Vodníček*. Pohádková próza *Vodníček* vyšla poprvé v nakladatelství Thienemann v roce 1956. Kniha jsou doplněny o milé obrázky, ilustrátorkou nejfrekventovanějších vydání v německém jazyce je Winnie Gebhardt-Gayler.¹⁵¹ V českém prostředí byla kniha vydávána nakladatelstvím Albatros, poprvé v roce

¹⁴⁸ Kapitola 4.2.

¹⁴⁹ BUČKOVÁ, Tamara. Regionalismus versus světovost?: několik poznámek k autobiografickým a motivickým paralelám v životě a díle Otfrieda Preusslera. In: *Současnost literatury pro děti a mládež*. s. 90.

¹⁵⁰ PREUSSLER, Otfried. *Ich bin ein Geschichtenerzähler*. Dostupné z: <http://www.preussler.de>.

¹⁵¹ BUČKOVÁ, Tamara. Regionalismus versus světovost?: několik poznámek k autobiografickým a motivickým paralelám v životě a díle Otfrieda Preusslera. In: *Současnost literatury pro děti a mládež*. s. 83.

1971, druhé vydání následovalo až v roce 1997. První vydání přeložila Lenka Košnářová a knihu ilustroval Jan Kudláček, druhé vydání přeložil Jaroslav Hulák a ilustroval Zdeněk Smetana, který v rámci Preusslerovy tvorby spojen nejen s *Vodníčkem*, ale i s *Malou čarodějnici*, kterou také ilustroval a zároveň režíroval stejnojmenný film, který znají děti v podobě 14dílného večerníčku.¹⁵²

Otfried Preussler napsal přes 35 knih, které byly přeloženy do více než 50 jazyků. Celosvětově bylo prodáno okolo 50 milionů výtisků jeho knih. Otfried Preussler zemřel 18. 2. 2013 v rodinném kruhu.¹⁵³

5.1.1 Der kleine Wassermann

Začátek knihy představuje vodnickou rodinu, která žije v domě z rákosových stébel na dně mlynářského rybníka. Jednoho dne se vrátil vodník domů a zjistil, že se jejich rodina rozrostla o malého chlapečka. Otec vodník je z této zprávy nadšený a zkoumá svého synka, jestli má všechny znaky správného vodníka: Počítal prsty na ruce, zkontroloval plovací blány i barvu očí.¹⁵⁴ V další kapitole se koná na synovu počest slavnost, kam se sjeli jejich příbuzní. Vodníček se rychle naučil plavat i mluvit a dostal pořádné šaty – zelený kabát, červenou čepici a boty ze žluté kůže.¹⁵⁵ Když už na to byl vodníček dostatečně velký, vyplul s tatínkem na rybník, kde se učí nejen lépe plavat, ale i poznávat všechny obyvatele rybníka. Později se dostává i na břeh, kde ho otec učil o světě a lidech. O nich vodníček neví téměř nic a nechápe jejich chování, poprvé si je dokonce spletl s vodníkem.¹⁵⁶ Vodníček sedával na vrbě a pozoroval lidi, jak vypadají a co dělají. O nich vodníček neví téměř nic a nechápe jejich chování.¹⁵⁷

Postupem času našel vodníček zábavu u mlýnského kola, kde používal splav jako klouzačku. Hra to byla sice nebezpečná, ale vodníci vydrží více než lidé. Tato hra se mu velmi zalíbila

¹⁵² Viz pozn. č. 145.

¹⁵³ KOENIG, Francis. Otfried Preussler. [cit. 7.7. 2021]. Dostupné z: <https://www.thienemann-esslinger.de>.

¹⁵⁴ PREUSSLER, Otfried. *Der kleine Wassermann*. s. 6.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 18.

¹⁵⁶ Nejdříve si vodníček myslel, že je to vodník: „Dann plötzlich streckte der kleine Wassermann seine Hand aus, „Ein Wassermann“, rief er erfreut.“ Tamtéž, s. 39.

¹⁵⁷ Proč plavají lidé jen chvíli, a tak pomalu, proč jsou tak velcí, proč nemají zelené vlasy apod. Tamtéž, s. 40.

až chtěl vodníček jet ještě rychleji, proto když byl mlynář v kostele, otevřel si vrátka od splavu, aby teklo více vody. Tímto způsobem ovšem vypustil polovinu rybníka, proto na něj přišel tatínek a vyplatil mu spravedlivý trest.¹⁵⁸

Vodníček měl v rybníce kamaráda, jímž byl kapr Cyprina.¹⁵⁹ Ten pověděl vodníčkovi o rybářovi a o tom, jak loví ryby. Vodníček mu věšel na háček různé harampádí, až rybáře sám postrašil. Za tento kousek ho odměnil i tatínek, který vzal vodníčka v noci ven, hrál na harfu a ukazoval mu měsíc.¹⁶⁰

Brzo čekalo vodníčka i přímé setkání s člověkem. Ten ho zaujal brýlemi, které vodníček neznal. Když se ovšem přiblížil, muž se mu vysmíval, že vodníci neexistují. Proto ho vodníček nalákal k rybníku, kde ho potápěl. Setkání s třemi lidskými kluky bylo pro vodníčka příjemnější a nejenže poprvé v životě ochutnal pečené brambory a objevil sirky, ale také poprvé navázal přátelství s lidmi.¹⁶¹

Pohádka končí v zimě, kdy je rybník zamrzlý a vodníci musí zimu přespat. Vodníček vzpomíná na svá dobrodružství a nechává si zdát dobrou noc.

5.2 Gudrun Pausewang

Gudrun Pausewang se narodila 3. března 1928 v Mladkově ve východních Čechách a stejně jako Preussler navázala pozitivní vztah k české kultuře a v mládí se setkala s postavou vodníka v pověstech.¹⁶² Dětství si Gudrun Pausewang moc neužila, jelikož již v roce 1939 přichází válka, která jí odvedla otce, který zemřel na frontě. Po válce musela s rodinou utéct do západního Německa. Ve Wiesbadenu vystudovala střední školu, maturitu úspěšně složila v roce 1948. Poté působila jako učitelka na základních, středních a německých školách v zahraničí. Mohla tak cestovat na mnoho míst, v 50. až 70. letech učila v Chile, Venezuele nebo Kolumbii.¹⁶³

¹⁵⁸ Tatínek si přehnul vodníčka přes koleno a vyplatil mu slíbených „pěťadvacet“. Tamtéž, s. 79.

¹⁵⁹ V německém originále „Karpfen Cyprinus“ Tamtéž, s. 80.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 95-97.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 108.

¹⁶² Viz. kapitola 4.2

¹⁶³ KONOPETZ, Alexandra. Pausewang, Gudrun. 2017, [online], [cit. 7.7. 2021]. Dostupné z: <https://kinderundjugendmedien.de>.

Gudrun Pausewang je známá spisovatelka, svou tvorbu započala na konci 50. let minulého století. Ve svých dílech často upozorňuje na palčivá témata společnosti. Velmi známý je román *Mrak*, který vychází v roce 1987, tedy rok po černobylské havárii. Vkládání tak závažných témat do literatury pro mládež je věc výjimečná a žádaná. I přesto, že je Pausewang kritizována jako „učitelka strachu“, ona sama uvádí, že chce pouze varovat mladé.¹⁶⁴

I Gudrun Pausewang psala knihy, ve kterých figurují vodnické postavy. V jejím případě se jedná dokonce o dvě knihy – *Hinterm Haus der Wassermann* (1972) a *Der rote Wassermann* (2015), přičemž předmětem mého zkoumání bude především druhá zmíněná kniha. *Der rote Wassermann* je novější dílo z pera německé autorky, které vyšlo před 6 lety v nakladatelství Ravensburger. Osobitost vdechla knize skrze milé ilustrace Almud Kunert. Na rozdíl od Preusslera je ovšem tato kniha českému čtenáři většinou neznámá, jelikož nebyla do češtiny přeložena.

Gudrun Pausewang napsala přes 80 knih a obdržela mnoho literárních cen. Zemřela 23. ledna 2020 ve věku 91 let.

5.2.1 Der rote Wassermann

Pro přehledné zpracování děje jsem se rozhodl nepoužívat český překlad německých jmen. V rybníce Krott žije v podvodní říši 27 vodníků se svými rodinami.¹⁶⁵ Pod vodou je to jako v království. A tak jako v království vládne král, u vodníků má nejvýznamnější postavení vrchní vodník. Vrchní vodník má vždy syna, který poté zaujme jeho místo. Vrchním vodníkem je nyní Gischt, jeho žena se jmenuje Schwalla. Na začátku příběhu působí oběma starosti pouze jediná věc a tou je, že nemají děťátko. Schwalla se touží stát matkou, Gischt by chtěl syna, aby měl nástupce. Nakonec se jim jejich přání splní a Schwalle se narodí syn. Je tu pouze jeden háček, jejich synek je červený a jeho barva se nemění. Schwalle toto nevdá, je hlavně ráda za to, že má zdravého syna. Otec je naopak šokován – kdo kdy slyšel o červeném vodníkovi?¹⁶⁶

¹⁶⁴ O Gudrun Pausewang jako „učitelce strachu“ píše ve stejnojmenné knize Susanne Gaschke. Tamtéž.

¹⁶⁵ PAUSEWANG, Gudrun. *Der rote Wassermann*. s. 5.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 17.

Gischt nechce, aby se o barvě syna kdokoli dozvěděl, proto ho nejdříve schovává a prohlašuje, že jeho syn je zelený a kdo říká opak, tak lže. Poté sežene díky lesníkovi kouzelné brýle. Pokud je Grünhard nosí, vidí místo červené zelenou. Grünhard začal nosit brýle už od malička. Často se ptal otce, proč musí nosit brýle, ale ten mu nechtěl odpovědět, až prohlásil, že jen nástupce vrchního vodníka nosí takové brýle. Když ovšem přijde Krott navštívit vrchní vodník se synem z jiného rybníka, nevidí Grünhard žádné brýle. Navíc otec lže o tom, že má syn spalničky. Od té doby je vše Grünhardovi podezřelé. Že je červený se ovšem nemůže dozvědět, kdokoli totiž prořekne jen malý náznak, je z rybníka vykázán.¹⁶⁷

Grünhard má kamarádku Ondulu, znají se od mala, když brečel Grünhard, brečela i Ondula. Často spolu tráví čas, sbírají spolu mušle. Z nich jí udělal Grünhard náhrdelník.¹⁶⁸ Další trable, které mladý vodník řeší, je to, že se nechce stát vrchním vodníkem. Otec nechce nic slyšet, Grünhard je jeho jediný syn, a tak se musí stát jeho nástupcem. Grünhard by se raději stal trumpetistou. Na trumpetu umí v rybníce pouze vodník Schaum. Ten ale jednoho dne zmizí, protože s rodinou nechce žít pod tak přísným vedením. Grünhard se ho rozhodne najít, cesta ho zavede až do nejvzdálenějšího rybníka, kde mu nechal Schaum trumpetu. Grünhard na ni hraje a usíná na ostrůvku, kde ho další den navštíví Ondula a pomůže mu zjistit pravdu. Grünhard není zelený, ale červený.

Grünhard se vrací bez brýlí a uznává, že je červený. Vodní lid ho má i přesto rád, velké brýle mu stejně neslušely. Jeho rodiče mezitím smutní. Myslí si, že jim syn utekl a už jej nikdy neuvidí. Je to právě v tento moment, kdy si Gischt uvědomí, že byl možná až moc přísný. Vodník přeci může být zároveň vrchním vodníkem a trumpetistou.¹⁶⁹ Grünhard se vrací k rodině, s kterou nalezne shodu. Už nemusí nosit brýle a už se nechce jmenovat Grünhard, ale Rothard. Po smrti otce se měl stát Rothard vrchním vodníkem, ale zároveň se nechtěl vzdát hry na trumpetu. Nakonec došel Rothard k zdárnému kompromisu. Zvládat může obojí, když bude Ondula vládnout po jeho boku. Tak se také stalo, Ondula se stala Rothardovou ženou a porodila Rothardovi spoustu dětí.

¹⁶⁷ Jeden všivák položil Grünhardovi hádanku: „Je to červené, ale má to zelené jméno. Co je to?“ Tamtéž, s. 29.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 39.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 42.

5.2.2 Témata zasazená do pohádky *Der rote Wassermann*

Gudrun Pausewang je známá zpracováním seriózních témat v literatuře pro děti, což je zřetelné i v této knize. Hned na začátek knihy je vložena myšlenka lidské rovnosti, především rovnosti mezi pohlavími. Ploppo je starší vodník, který zastupuje Gischta, když je nemocný nebo nepřítomný a se svou ženou má 3 dcery. Chtěl by také syna, takového, který by byl jeho nástupcem. Ploppo je totiž toho názoru, že vedení lidu není ženskou záležitostí. Ty se na takovou práci nehodí. Ploppo tak reprezentuje středověkou rodovou tradici, kdy nejdůležitějším dítětem byl nejstarší syn, jenž byl zároveň dědicem. Na to mu ale rychle odpovídá Feuchtara, že dívky jsou pro takovou pozici stejně vhodné, jelikož jsou stejně chytré a šikovné jako muži, pouze jsou fyzicky slabší.¹⁷⁰ Feuchtara tedy jasně představuje feministické myšlenky.

Krátce na to se dozvídáme o tom, že se hlavnímu vodnickému páru narodil syn, který je ovšem červený. To je pro podvodní svět jev netypický a již na první pohled je vidět odlišnost od ostatních. Je to právě tato odlišnost, která je ústředním tématem celé knihy. Být jiný neznamená být horší, ale být výjimečný. V tomto ohledu se brzy střetávají dva ideály a opět je představují opačná pohlaví. Pro matku je nejdůležitější synovo zdraví a štěstí. Otec, který se vidí jako silný vládce naopak myslí na to, co tomu řekne společnost, až ho bude muset svým poddaným představit.

Bezprostředně poté se dostáváme k dalšímu tématu, čímž je téma totality. Gischt je nejprve zobrazen jako silný panovník, postupně se ale jeví spíše jako diktátor. To, co si o něm vodní lid doopravdy myslí, si musejí vodníci jen v tichu šeptat. Všem je na první pohled jasné, že je jeho syn červený, o tomto tématu se ale nesmí mluvit a obzvláště před Grünhardem. Vodní lid podléhá těžké cenzuře, za jejíž porušení následuje přísný trest – dotyčný se musí odstěhovat. Stačí se pravdivě¹⁷¹ vyjádřit o vysoce postaveném jedinci, kterým Grünhard v této situaci je, a dotyčný i s rodinou okamžitě¹⁷² mizí z rybníka. Jak krásně, a hlavně lehce, se dá demonstrovat takové téma, a přitom jej zasadit do pohádkového prostředí, které je věnováno mladým čtenářům.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 13.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 29.

¹⁷² Již druhý den musel všivák i s rodinou opustit rybník. Tamtéž, s. 31.

Téma odlišnosti může být vnímáno i jako boj proti rasismu. O to více poté s přihlédnutím na konec knihy. Poté, co Rothard nastoupí na pozici vrchního vodníka, mohou něj žít všichni možní vodníci. Na vzhledu již vůbec nezáleží, ať už se jedná o rodinu s bílým břichem či vodníky s končetinami místo ploutví.¹⁷³

Pro rozvoj dítěte je důležité, aby je rodiče vedli určitou cestou, ale aby jim zároveň nechávali dostatek svobody. Dosáhnout stability těchto faktorů je cílem, a pakliže se balanc podaří nalézt, lze označit práci rodiče za zdařilou. I toto téma je v knize přítomné. Grünhard hledá dlouho svoji identitu. Neví, proč musí nosit brýle, proč se na něj ostatní tak významně dívají a svoji úlohu jako budoucí vrchní vodník také zpočátku jen těžko přijímá. Ostatně to naznačuje i hledání něčeho, co by ho bavilo a naplňovalo.¹⁷⁴ Pausewang dává důraz na to, aby rodiče přijali své děti takové, jaké jsou a nesnažili je měnit. Zároveň musí být pro své děti dobrým příkladem, což v tomto případě Grünhardův otec nenaplnil. Místo zájmu o synovy potřeby se věnoval svým představám o synovi nástupci.

5.3 Josef Lada

Josef Lada se narodil 17. prosince 1887 v Hrusicích. Ladovy začátky hledáme v Praze, kde se učil na knihaře. Při této práci měl možnost dostat se ke kresbám a malbám známých českých malířů a ilustrátorů. Kreslení se chtěl Lada věnovat více, proto začal navštěvovat večerní kurzy kreslení na umělecko-průmyslové škole, na kterou posléze i nastoupil jako řádný student. Již v roce 1906 ilustruje první knihu pro děti *Pohádka o Honzíčkovi a zlatovlasé Isole*. O pět let později vydává svou první knížku. Jednalo se o obrázkovou knížku pro děti *Moje abeceda*. Lada spolupracuje s různými časopisy, do kterých zasílá své ilustrace. Jeho nejznámější ilustrací na objednávku je jednoznačně ilustrace pro *Osudy dobrého vojáka Švejka*, knihu Jaroslava Haška.¹⁷⁵ V ilustracích pokračoval Lada až do své smrti, poslední kniha, kterou obohatil o své ilustrace, byly *České pohádky* od Jana Drdy.

¹⁷³ Tamtéž, s. 78.

¹⁷⁴ Čímž se nakonec stane hra na trumpetu.

¹⁷⁵ LADA, Josef. Josef Lada [online], 2020. [cit. 7.7.2021], dostupné z: <https://www.joseflada.cz>.

Josef Lada je známý pro mnoho svých děl, nejznámější a asi i nejoblíbenější byly *Kocour Mikeš* a *Bubáci a hastrmani*. Svědčí o tom i počet vydání, *Kocour Mikeš* byl vydán 14x a 4x jako omalovánky. Druhé jmenované dílo tento počet ještě překročilo a dočkalo se celkem 19 vydání a 7 omalovánek.¹⁷⁶

Lada je tvůrce asi nejtypičtějšího českého uměleckého vodníka, kterého rozvinul nejen v knize, ale i na plátně. Mezi nejznámější Ladovy obrazy s vodnickými motivy patří *Hastrman v zimě* (1957) a *Hastrmanův podzim* (1949). Avšak i u Lady si vodník prošel jakýmsi vývojem, důkazem je tomu jeho první obraz s postavou vodníka z roku 1907, z kterého bychom typicky ladovského vodníka ještě nepoznali.

Josef Lada věřil v existenci vodníků, jelikož v mládí sám jednoho viděl. To nám ověřuje i svědectví J. A. Novotného. Lada měl údajně hastrmana v dětství skutečně zahlédnout, proto vodník nebyl pro Ladu pohádková pohádková, nýbrž reálná.¹⁷⁷ Lada si vodníka polidštil a schválně vynechal jeho démonickou stránku.¹⁷⁸ Typický rozkol mezi světem vodnickovým a lidským tedy mizí a jejich soužití je nejen možné, ale dokonce harmonické. Ladovi tak zbyl vodník „pantáta“, který s dýmkou u pusu vypráví příběhy, což ostatně Ladovi vyhovovalo i v rámci jeho tvorby pro děti. Nakonec je dokonce možné tvrdit, že se sám Lada v postavě vodníka tak trochu viděl, čemuž by nasvědčovaly i rysy zasazené např. do obrazu *Hastrmanův podzim*, které se Ladovi podobají (rysy ve tváři, dýmka u pusu).¹⁷⁹

Josef Lada byl malíř, ilustrátor a spisovatel. Je pokládán za jednoho z největších českých umělců. V rámci své umělecké kariéry nakreslil přibližně 15000 barevných a černobílých ilustrací a namaloval přes 550 vlastních obrazů. Josef Lada zemřel 14. prosince 1957 v Praze ve věku 70 let.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ ŠIDÁK, Pavel. *Mokře chodí v suše: vodník v české literatuře*, s. 62.

¹⁷⁸ Vezměme si např. typický motiv topení lidí a věznění dušiček v hrnečku. Na toto téma povídá z legrace hastrman Brčál, že má doma dušičku jen pro jméno. Brzy odhaluje, že se ovšem jedná o duši z velocipedu a ne lidskou. LADA, Josef a VRÁNA, Jan, ed. *Bubáci a hastrmani*. s. 23.

¹⁷⁹ ŠIDÁK, Pavel, *Vodník v české kultuře, zvláště v literatuře*. s. 277.

5.3.1 Bubáci a hastrmani

Uprostřed lesů leží vesnička Syslov, ve které žijí krom lidí i dva Hastrmani. Hastrman Brčál bydlí v rybníce nad mlýnem s malým hastrmánkem Pulcem. Tamní lidé je měli rádi, jelikož se k nim chovali mile.¹⁸⁰ Brčál rád projíždí hlubokým údolím, v něm je ovšem smutno. Chybí tam totiž pořádné strašidlo. Tak zanechal Brčál Pulce u mlynářky a dojel pro kamaráda Mulisáka. A poté, co získali povolení od starosty, se Mulisák zabydlel v Syslově. Mulisák má také kluka, Bubáčka. A jako byli staří kamarádi Brčál s Mulisákem, sprátelili se i Pulec s Bubáčkem. A tak se Bubáček přidal k Pulci, který chodil do mlýna za Vašíkem a Marjánkou. V kůlničce stojí staré odložené letadlo¹⁸¹, na kterém Bubáček svezl všechny kamarády. Když ovšem půjčil k řízení Vašíka, stalo se málem neštěstí. Kluci a Marjánka ale dopadli do louže, a tak jediný průšvih měli u svých rodin.

Hastrman Brčál chodíval rád do mlýna, kde vzpomínal na staré časy a vypravoval všelijaké příběhy, které se líbily hlavně dětem. Jedním z těch příběhů bylo vyprávění o mlýně z časů, kdy tam ještě sloužil dědeček současného mlynáře. Tu ve mlýně začalo strašit a nikdo nevěděl, jak situaci vyřešit. Strašidlo celou noc dupalo bez přestání na půdě. Do mlýna přišel cizinec, jmenoval se Nebojsa a mlynářovi poradil, ať dá na půdu novou maznou hlínu, aby si strop vyztužil. Strašidlo se brzy unaví a nevděčná práce ho přestane brzo bavit. Jak Nebojsa řekl, tak se také stalo. Do mlýna se vrátili lidé a mlynářovi se opět začalo dařit.

Pulec a Bubáček sice nepatřili mezi lidi, chodili ale s dětmi do školy. Tam jednou onemocněl učitel, kterého zastupoval ponocný, který ovšem vyučovat neuměl. I proto ho chtěl Bubáček pěkně dopálit, zatočil s mlýnkem, který nebyl jen tak obyčejný, dokázal totiž vyčarovat blesky a krupobití. Když na Bubáčka přišli, rychle utekl, mlýnek ovšem zapomněl pod lavicí, a tak si jej ponocný Davídek odnesl domů. Doma ale mlýnek náhodou spadl a způsobil v bytě chaos. Celou situaci musel vyřešit až Mulisák, který synovi řádně vyčinił.

Syslov byla spořádaná obec, ve které se nekradlo. O to více byli všichni udivení, když se ztratily husy, slepice a vepř. Zloději se sešli u rybníka, kde dále dojednávávali jejich další krádež. Jejich domluvu ovšem slyšel Brčál, který se domluvil s Mulisákem a starostou, jak dotyčné potrestat. Brčál s Mulisákem se proměnili v koně a prase, na které měli zloději

¹⁸⁰ LADA, Josef a VRÁNA, Jan, ed. *Bubáci a hastrmani*. s. 8.

¹⁸¹ Bylo to veliké koště s dvěma pohyblivými vidlicemi, které sloužily k řízení. Tamtéž, s. 25.

spaseno. Poté, co se mezi sebou začali zloději hádat, Brčál s Mulisákem strčili zloděje do pytlů, odnesli je do chlívků, kde je v pytlích nastrčili vedle koně a prasete. Každý si pak myslel, že je jeho kumpán nezvratně proměněn ve zvíře. Oba se dušovali, že krást nikdy nebudou a utíkali, že jim nohy stačily.

V dalších kapitole zjistí Mulisák, že mu byla zavřena cesta, na které straší. Zajde proto za hraběnkou, která strašidlo ráda přivítá a přislíbí, že bude problém brzy vyřešen. Příběh se dále věnuje malému hastrmanovi Pulci. Ten se kamarádil nejen s Bubáčkem, Vašíkem a Marjánkou, ale i s dalšími syslovskými dětmi. Ty ho sice trochu škádlívali, ale ne moc, báli se totiž starého hastrmana. Jednou se chtěl ukázat Pulec posměváčkům, a tak vytáhl vozík, za které zapřáhl 4 kočky.¹⁸² Místní kluky to pobouřilo, a proto se vytratil vůdce kluků Franta Jarábkův, který na kočky poslal psa. I tak poznal Pulec, že pýcha předchází pád a prosil Frantu, ať si psa odvede. Ovšem ani Franta nebyl neomylný a začal se naporovat, což mu nedarovaly ostatní děti, které měly smysl pro spravedlnost. Pulec mu jeho jednání oplatil, když mu slíbil, že ho povozí na vozíku, objel slíbených 10 kol na návsi a poté hup do rybníka. Franta se promočený vracel domů a chtěl to hastrmánkovi oplatit, ale nemohl na Pulce narazit. To se totiž Pulec spráhl s Bubáčkem, který kamaráda odnášel v neviditelném plášti. Tu poznal Franta, že bude lepší se s Pulcem usmířit.

Dny plynuly a školní léta už se krátila. Vašík šel k mlynářovi do učení a nastal čas, aby šel do učení i Pulec. K dovednostem hastrmana patří neodmyslitelně šití bot. A tak se Brčál domluvil s mistrem Barešem a šel k němu do učení. Pulec seděl v na vrbě uprostřed ševcovské dílny, kam mu ji připevnil soused truhlář. Pulec se musel také učit hastrmanskému řemeslu, hlavně se dokázat hezky proměnit. Pulec se ale nesoustředil dobře na učení, a tak se mu dařila proměna jen z půli. A tak dostal Brčál radu od Mulisáka, ať pošle syna na moderní školu, aby se učil rybníkářství. A Mulisák měl pravdu, syna to bavilo a po čase se z něj stal výborný porybný, kterého si chválila sama hraběnka.

Bubáčka poslal Mulisák strašit na Šmejškalku a přes obtížné začátky se Bubáček nakonec naučil strašit a mohl tak jít do světa. Ve světě se stal z Bubáčka Bubák a strašil v Lipsku, Vídni, Budapešti i v Americe. Bubák zpychl a pomáhal si všemi možnými moderními

¹⁸² Hastrmana vozí 4 velké černé kočky, které jsou zapřažené za malý vozík. Tamtéž, s. 8.

prostředky, jak to viděl ve světě. Ale i to nevydrželo dlouho a Bubák se ještě rád vrátil k tradičnímu strašení.

5.4 Václav Čtvrtek

Václav Cafourek se narodil 4. dubna 1911 v Praze. Většinou je známý jako Václav Čtvrtek, což byl jeho pseudonym, pod kterým tvořil. Těchto pseudonymů měl známý autor více, dále používal jména Huga Prattler, Poledne, Neděle a Málek.¹⁸³ Jméno Václav Čtvrtek přijal oficiálně v roce 1959 jako své vlastní.

Za první světové války žil po odchodu otce na frontu s matkou u svého dědečka, který často vyprávěl různé příběhy plné záhad a tajů. Po základní škole nastoupil na reálné gymnázium, na kterém maturoval v roce 1931. Na přání otce studoval krátký čas na právnické fakultě, později pracoval jako expedient městské knihovny, po válce se stal zaměstnancem českého rozhlasu.¹⁸⁴

Důležité je zmínit jeho práce v časopisech, která začíná na konci 40. let 20. století. Příspěvky vycházejí v časopisech *Vlaštovička* a *Sedmhlásek*, kde poprvé vychází *Brouček*, *Sluníčko*, *Mateřidouška* a mnoho dalších. V rámci spolupráce s Československým rozhlasem zveřejnil mimo jiné rozhlasové hry *O Smolíčkovi* a *Jak Rumcajs vyhrál nad kanonýry*. Popularitu získal spoluprací s českou televizí, kdy se podílel na večerníčcích.¹⁸⁵ Asi nejoblíbenější je *O loupežníku Rumcajsovi*, který převzalo 30 televizních stanic.¹⁸⁶ Pohádky Václava Čtvrta byly upravovány i pro divadelní jeviště.¹⁸⁷

Pohádku *Vodník Čepeček* napsal Václav Čtvrtek v roce 1970. Kniha se dočkala 3 knižních vydání v letech 1972 (nakladatelstvím Orbis), 2004 a 2009 (nakladatelství Albatros). Ve

¹⁸³ SVOZIL, Bohumil. Václav Čtvrtek. Slovník české literatury po roce 1945, [cit. 8.7.2021]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz>.

¹⁸⁴ SVOZIL, Bohumil. Václav Čtvrtek. Slovník české literatury po roce 1945, [cit. 8.7.2021]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz>.

¹⁸⁵ *Pohádky z mechu a kapradí* (1968), *Maková panenka a motýl Emanuel* (1972), *Víla Amálka* (1975). dostupné z: <https://www.csfd.cz>.

¹⁸⁶ SVOZIL, Bohumil. Václav Čtvrtek. Slovník české literatury po roce 1945, [cit. 8.7.2021]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz>.

¹⁸⁷ Např. *Jak se stal Rumcajs loupežníkem* (Saša Lichý, 1969) nebo *Křemílek a Vochoomůrka* (Jana Glozarová, 2001)

večerníčku se *Vodník Čepeček* poprvé objevil v roce 1983.

5.4.1 Vodník Čepeček

Pohádka vypráví několik příběhů o vodníku Čepečkovi. Vodník Čepeček hospodařil v jednom rybníce. Jakožto vodník byl hodný, staral se o svůj rybník a nikomu neškodil.

Jednoho roku se Čepečkovi neurodili korejšci a jeho kapři neměli co jíst. Proto zašel za mlynářem, který bydlel ve mlýně nad rybníkem. Mlynářova rodina byla lakomá, a tak vodníčkovi nedala ani spáleného zrní. Jejich dcera měla před vdáváním a zbývaly nakoupit svatební pentle. Čepeček se nabídl, že jim pentle za maštěný hrách usouká. Ani podruhé vodník nepořídil, že by prý Madlenu stáhl do rybníka.¹⁸⁸ Čepečka, který nikdy neublížil ani mouše, toto naštvalo a když přijížděl Madlenin ženich, proměnil nastrádané dukáty ve škeble a víno ve vodu z rybníka. Budoucího manžela takové hody urazili a odjel. Žádná svatba se nekonala, a tak naházeli hostinu do rybníka, kde si na ní pochutnali Čepečkovi kapři.

Vodníci mají hudební nadání, většinou hrají na housle. Stejně tomu bylo i v případě vodníka Čepečka. Václav Čtvrtek zachytil typický motiv v druhé kapitole pohádky. Čepeček sedával při měsíčku na vrbě a hrál nejen měsíci, ale i svému rybníčku.¹⁸⁹ Líbezný tónou jednou zaslechla i hraběnka ze zámku, která již nechtěla poslouchat hraběte. Ten se rozhodl, že housličky vypátrá a sám na ně bude hrát. Cesta ho zavedla až k rybníčku, kde narazil na Čepečka. Když mu nechtěl vodník housle vydat, vymyslela hraběnka lest. Nejdříve nalákala vodníčka na víno a když se nekoukal, hrabě sebral housličky a začal na ně hrát. Jenže to neměl dělat, všechna voda se vylila na břeh a vyplavila hraběte s hraběnkou až u zámku. Oba poté chodili ještě celé dva roky mokří.

V pohádce nechybí ani tradiční téma přátelství a jeho významu. V další kapitole se čtenáři seznamují s Čepečkovou kamarádkou vílou Markytkou. Vodníček za ní rád chodí a povídá si s ní. Když si Markytky stěžovala na děravé botky, nabídl se jí Čepeček, že ji ušije nové. Tu přichází nám známý obraz vodníka, který sedí při měsíčku a šije boty.¹⁹⁰ Na zámku mezitím žádala hraběnka hraběte, že by chtěla tancovat. A tak se spolu hádaly o botkách, až

¹⁸⁸ ČTVRTEK, Václav, DOSKOČILOVÁ, Hana a WALTEROVÁ, Marcela. *Vodník Čepeček*. s. 10.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 14.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 21.

ji šel hrabě sehnat střevíčky od víly. Ta je hraběti dát nechtěla, když se jí ovšem zeptal, zdali mu je půjčí, důvěřivá Markytka kývla, a tak přišla o své botičky. Avšak i zde byl jeden háček. Když si hraběnka střevíčky nazula, tancovala jako nikdy předtím. Když se to dozvěděl Čepeček, udělal si z rákosu píšťalu. Jen co začal hrát, tancovaly botky i s hraběnkou k vodníkovi. Hraběnka skončila v rybníce a Markytka dostala své střevíčky zpět.¹⁹¹ Václav Čtvrtek opakuje dětem důležitou věc, že krást a podvádět se nemá.

V předposlední kapitole očekává hraběnka návštěvu knížete a pošle služebnou, aby v noci natrhala lekníny na leknínový věnec. Služka se při trhání málem utopí, načež ji musí Čepeček zachránit. Poté, co mu vše Kateřinka vysvětlila, vodník natrhal lekníny a Kateřinka z nich spletla hezký věnec. To ovšem nebylo vše. Když přijel kníže na návštěvu, vzala si hraběnka věneček a naparovala se před knížetem. Jakmile ho ovšem sundala, nemohla promluvit a pouze kvákala.¹⁹² To samé čekalo i hraběte, a tak jim od té doby nikdo jinak neřekl.

Poslední kapitola vypráví příběh, jak šel Čepeček do města. Vodník si namočil levý šos¹⁹³ a vydal se na cestu. Před krámem zlatníka Granátka zaslechl dva muže, jak se hádají. Byl to chalupník Jíva, který sháněl prstýnek pro dceru, která se vdávala. Zlatník Granátek ovšem ne, a ne slevit z vysoké ceny. Do krámu přišla starostka, která požadovala náhrdelník a na něm tři hrsti perel. Tu dostal Čepeček nápad. Jel s chalupníkem k rybníčku, kde nasbírali škeble s perlami, které poté Granátkovi prodal. Ten z nich vyhotovil náhrdelník pro starostku, když si ho ale starostka nasadila, perly se proměnily v krystalky ledu a roztály.¹⁹⁴

¹⁹¹ Tamtéž, s. 26.

¹⁹² Tamtéž, s. 33.

¹⁹³ Tamtéž, s. 34.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 40.

6 Porovnání vodnických postav

6.1 Český a německý vodník v dětské literatuře

Fakt, že je vodník spjatý s českým prostředím, se reflektuje i ve vybraných pohádkách. Český vodník žije ve shodě s lidským světem, zná ho, a dokonce do něj často proniká. Vodník Čepeček přichází do kontaktu s různými lidskými postavami a chodí do města.¹⁹⁵ V prolínání světů je německý vodník zdrženlivější, což je zřetelně vidět u Pausewang. V její pohádce je kontakt vodníka s lidmi ještě střídmejší.¹⁹⁶ Stejný rozdíl nalezneme i v porovnání Lady s Preusslerem, viz výše.

Oproti tomu stojí vodník a jeho rodina. Zatímco německý vodník má kompletní rodinu, tedy otce i matku, v pohádkách českých autorů je vodníkova rodina neúplná. Ladův vodník Pulec vyrůstá s otcem, Čepeček žije v rybníce sám a o jeho vodické rodině se čtenář nic nedozví. Na začátku jsou čeští vodníci již starší a nesetkáme se nimi jako s novorozenci. Ve vybraných německých pohádkách začíná děj naopak od vodníkova narození. Pyšný otec zpravidla zjistí tuto novinu a uspořádá oslavu nebo shromáždění, na kterém je syn ostatním vodníkům představen. Zde musím zdůraznit opakující se číslovku v dílech od Gudrun Pausewang a Otfrieda Preusslera. V obou pohádkách se totiž objevuje číslo 27. V *Der rote Wassermann* žije na dně rybníka 27 vodnických rodin,¹⁹⁷ ve *Vodníčkovi* sezval otec 27 příbuzných, z nichž přišlo 26.¹⁹⁸ Ve *Vodníčkovi* je pozvaných 12 rodin, v *Der rote Wassermann* obývá rybník 27 rodin. Nejedná se tedy o stejný počet vodníků, i přesto se jedná o shodu v číslovce, která je až příliš konkrétní, než aby byla pouze náhodná.

Další rozdíl se objevuje pouze v knize od Pausewang, považuji ovšem za nutné jej zmínit. Vezmeme-li si oproti její pohádce knihy od českých autorů, spatříme rozdíl již ve vzhledu. Zatímco čeští vodníci mají nohy, Grünhard z *Der rote Wassermann* nemá dolní končetiny, ale ploutev. V českém folkloru bychom museli hledat dlouho, abychom našli vodníka

¹⁹⁵ ČTVRTEK, Václav, DOSKOČILOVÁ, Hana a WALTEROVÁ, Marcela. *Vodník Čepeček*. s. 34.

¹⁹⁶ Výraznější je pouze vztah vrchního vodníka Gishta s lesníkem. PAUSEWANG, Gudrun. *Der rote Wassermann*. s. 23.

¹⁹⁷ PAUSEWANG, Gudrun. *Der rote Wassermann*. s. 4.

¹⁹⁸ PREUSSLER, Otfried. *Der kleine Wassermann*. s. 8.

s ploutvemi místo dolních končetin, naopak vodní bytosti s ploutvemi jsou německému prostředí mnohem bližší. Považuji to proto za další rozdíl, který je způsoben odlišností obou kultur, což nemění ani fakt, že Preusslerův vodníček nohy má. Povšimnout si lze souvislosti mezi vodním duchem z pověstí a legend a vodníkem, který je pohádkovou postavou, který se více podobá lidem.

Posledním rozdílem, který nastíním, je vodníkově okolí. Lidské prostředí jsem již zpracoval, nyní zaměřím svoji pozornost okolí nadpřirozenému. Kolem českého vodníka se pohybují další magické bytosti, které s ním žijí v přátelském vztahu. Ladův pulec se přátelí se strašidlem Bubáčkem, Čepeček s vílou Markytkou. U vodníka na německém území zaznamenáme absenci kontaktu s dalšími nadpřirozenými bytostmi. Pausewangové Grünhard je v kontaktu pouze s ostatními vodníky, vodními tvory a jeho otec s lesníkem, Preusslerův vodníček se přátelí s kaprem, lidskými hochy a má vodnické příbuzné. Nepřítomnost dalších nadpřirozených postav přisuzuji faktu, že vodník není v německé kultuře hluboko zakořeněn. Vzhledem k výstavbě obou příběhů navíc autoři nejspíše nenalezli důvod pro začlenění ostatních magických bytostí do pohádek.

6.2 *Vodníček Otfrieda Preusslera vs Bubáci a hastrmani Josefa Lada*

Děj obou knih jsem představil v předchozí kapitole, proto se již mohu pustit do porovnávání obou knih. V rámci komparace mě bude zajímat prostor, ve kterém se děje odehrávají, dále jednotlivé postavy, jejich podobnosti i odlišnosti.

Nejdříve začnu komparaci z jazykového hlediska. Oba autoři píšou pro děti veselou formou, proto se děti nemusí bát nadpřirozených bytostí. Lada na rozdíl od Preusslera přidává na vztahu s adresátem tím, že v knize občas promlouvá přímo ke čtenáři.¹⁹⁹ V knihách obou autorů se vyskytuje mnoho přímé řeči, Josef Lada používá navrch hovorový jazyk²⁰⁰, kterým se přibližuje dětskému čtenáři ještě o krok blíže. Další figurou, kterou zmíním, je využití

¹⁹⁹ Například „Jak jsem vám už řekl, ...“; „A to vám snad, milé děti, už ani dál nemusím vykládat, kam až vedla tato nesvornost.“ LADA, Josef a VRÁNA, Jan, ed. *Bubáci a hastrmani*. s. 56, 80.

²⁰⁰ „Nó, vono by to bylo dobré, kdyby se tu usadilo nějaké strašidlo – copak o to!“, „Taj fujksl“, „A vy jste dobrej, Nebojso!“ „Paradyje ranec, to se ale strhla náhle činěnice“, „Za to já si stafrahnátsky pošušňan.“ A dalších příkladů bychom ještě našli mnoho. Tamtéž, s. 12, 16, 31, 36, 43.

citoslovcí. To nalezneme v obou případech²⁰¹, i v tomto případě je ovšem výskyt hojnější v *Bubácích a hastrmanech*. Pro *Bubáky a hastrmany* je specifické, že je zde použit výhradně termín hastrman, zatímco v Preusslerově *Vodníčkovi*, jak již napovídá přeložený název, je používáno slovo vodník. Posledním jevem, který bych krátce zmínil, je využití specifické vodnické řeči,²⁰² kterou vodníci mluví. V české literatuře pro děti a mládež dovedla tuto „disciplínu“ k dokonalosti Ivona Březinová ve své knize *Deník vodnice Puškvory*.²⁰³

Pulec je malý hastrman, který žije v rybníce ve vesnici Syslov se svým otcem, hastrmanem Brčálem. O jejich podvodním obydlí mnoho nevíme, nejvíce informací lze asi vyvodit z obrázku na začátku knihy. Více času tráví Pulec mimo rybník, chodí často do mlýna a navštěvuje lidskou školu.

Vodníček je synem otce vodníka a matky vodnice, kteří žijí také v rybníce pod vodou. Zde je nám obydlí přiblíženo o trochu více, rodina žije ve skromném domě, který je postavený z rákosových stébel. Stál na dně rybníka, jinak byl stejný jako jiné domy na souši, akorát menší. Místo maltou byl omítnut bahnem, vnitřek domu tvořila spižirna, obývací pokoj, ložnice a chodba.²⁰⁴ Vodníček tráví spoustu času v rybníce, až později ho bere otec nad hladinu, kde mu ukazuje lidský svět.

Prvním rozdílem jsou již samotná jména. Vodníček by sice mohlo být jméno, nikdo ho tak ovšem neoslovuje. Dalším faktorem je prostředí, které obě vodnické rodiny obývají. Zatímco Pulec tráví více času v lidském světě, vodníček se dostává na lidský svět až později a s lidmi navazuje kontakt až v poslední čtvrtině knihy. Za touto odlišností stojí více důvodů. Pulec a Brčál žijí v rybníce, který se nachází uprostřed vesnice a žijí ve shodě s lidmi²⁰⁵, zatímco Preusslerova vodnická rodina nežije v okolí lidí a jejich blízkosti se vyhýbá.²⁰⁶ Jejich světy se nevyhledávají a nejsou v takovém kontaktu, jako je tomu v *Bubácích a Hastrmanech*. Zároveň ovšem nelze říct, že by oba světy stály ve vzájemném konfliktu, lidé a vodníci žijí

²⁰¹ „Klipp – klapp [...] a za chvíli zas: klappklappklapp – klapp – klappklapp – klappklappklapp. Poté, už bylo slyšet pouze rachocení: rattatattatattatattatattatattatata...“ Přeložil F. Hůla z německého originálu. PREUSSLER, Otfried. *Der kleine Wassermann*. s. 76.

²⁰² Strašidlo, pardyje puškvorec, strašidlo tam chybí.“, „Pardyje rákos“. LADA, Josef a VRÁNA, Jan, ed. *Bubáci a hastrmani*. s. 8.

²⁰³ Viz kapitola 3.3.1.

²⁰⁴ PREUSSLER, Otfried. *Der kleine Wassermann*. s. 4.

²⁰⁵ LADA, Josef a VRÁNA, Jan, ed. *Bubáci a hastrmani*. s. 7.

²⁰⁶ PREUSSLER, Otfried. *Der kleine Wassermann*. s. 39.

neutrálně vedle sebe. Hastrmani Brčál a Pulec jsou již začlenění do lidského světa, s kterým žijí ve shodě a ačkoli vodníček dosáhne ke konci knihy na přátelství s lidskými hochy, nikdy se do lidského světa nezačlení. Rozdíl je i ve složení vodnických rodin. Zatímco Pulec žije se svým otcem²⁰⁷ a o jeho matce se nikdy nedozvíme, vodníček se narodil do rodiny s otcem i matkou, kteří vedou jeho výchovu.

Dalším důležitým faktorem je také věk obou chlapců. Pulec je na začátku pohádky už mladík, zatímco vodníček je novorozeně. Pulec už má základní vychování, zatímco vodníček se teprve musí všechny věci naučit.²⁰⁸

Pulec má tedy přátele již na začátku knihy, vodníček se kamarádí nejdříve s kaprem Cyprinem²⁰⁹ a až ke konci knihy navazuje přátelství s třemi lidskými kluky, kteří mu ukazují neznámé věci.²¹⁰ Pulec i vodníček si rádi hrají u mlýnského kola, což by člověk nesvedl, protože toho vydrží méně než vodník. Kamarádi obou vodníků je rádi sledují.²¹¹ Motiv přátelství mezi vodníkem a člověkem je tedy rozvinut v obou pohádkách. Na konci obou knih si ovšem vodníci i lidští hoši jdou vlastní cestou. *Vodníček* končí v zimě, kdy vodníci přespávají zimu, s dětmi se proto dlouho nevidí. Pulcovi kamarádi nastoupili do učení a sám Pulec odchází studovat, a nakonec se stává porybným.

V obou pohádkách nalezneme typické vodnické znaky, které jsem nastínil již dříve. Vodníček se ve vodě přátelí s kaprem Cyprinem, na kterém se i vozí. Pulec je zase na začátku knihy zobrazen, jak se vozí na sumci. Oba chlapci vyvádí různé lumpárny, vodníček jezdí na splavu div nevyпустí rybník,²¹² Pulec se vozí na vozíku s kočkami a létá s Bubáčkem a lidskými kamarády na letadlu z koštěte.²¹³ Jak Brčál, tak otec vodníčka projevují vztah k měsíci. Brčál šije boty a popěvuje známou hastrmanskou písničku,²¹⁴ tatínek vodníčka

²⁰⁷ LADA, Josef a VRÁNA, Jan, ed. *Bubáci a hastrmani*. s. 7.

²⁰⁸ Vodníček se učí mnohem rychleji než lidské děti. PREUSSLER, Otfried. *Der kleine Wassermann* s. 17.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 29.

²¹⁰ Pečené brambory, zápalky. Tamtéž, s. 108-114.

²¹¹ Kluci se dívali na vodníčka, jak jezdí dolů po dřevěné strouze. Myslel si, že by se mohli vozit i ostatní kluci, ti mu ovšem vysvětlili, že to nejde, protože jsou jen lidé. Tamtéž, s. 112. Pulec se rád vozil na mlýnském kole a ani mu nevadilo, že projíždí skrze plný proud. Mlynářka napomínala Vašíčka, aby ho nenapadlo nic takového zkoušet.

²¹² Tamtéž, s. 75-77.

²¹³ LADA, Josef a VRÁNA, Jan, ed. *Bubáci a hastrmani*. s. 7

²¹⁴ Tamtéž, s. 63.

ukazuje synovi poprvé měsíc a hraje při tom na harfu.²¹⁵ Vodníček i Pulec brání ryby proti rybářům, respektive zlodějům. Vodníček tak pomáhá svému kamarádovi Cyprinovi a větší rybáři na háček harampádí,²¹⁶ Pulec je v této době již porybným a chrání rybník před pytláky.²¹⁷ Oba mladí vodníci mají rádi vrbu, Pulec se na ní učí šít boty u mistra ševce²¹⁸, vodníček z ní pozoruje lidské životy.²¹⁹ Oba si hrají ve mlýně, jezdí po mlýnském kole,²²⁰ vodníček používá splav jako klouzačku.²²¹

To mě přivádí k dalšímu tématu, které je v pohádkách přítomné. Pohádky mají děti nejen bavit, ale i něco naučit, jejich výchovná funkce je velmi důležitá. Pokud někdo zlobí, tropí neplechy a není hodný, je za to potrestán. Pulce trestá Brčál, když létá s Bubáčkem, chlapani a Marjánkou na letadle z koštěte.²²² Vodníčka naopak potrestal tatínek, když se klouzal na splavu a málem vypustil celý rybník.²²³ Děti si z toho mají vzít ponaučení, aby nezlobily a poslouchaly rodiče.

Obě knihy pro děti obsahují hezké příběhy o vodnických rodinách. Příběhy neobsahují žádné strašidelné prvky a jsou doplněny o sympatické ilustrace, které navozují pohádkovou náladu. Ladova i Preusslerova pohádka vedou děti ke slušnému chování. Lada zobrazuje negativní postavy a ukazuje dětem, jak se nemají chovat. Zloději chtějí krást ostatním lidem zvířata, ale to se jim šeredně vymstí. Obě pohádky zobrazují důležitost přátelství a slušného chování ke svým kamarádům a svému okolí.

Josef Lada napsal svou pohádku v roce 1939, Otfried Preussler napsal *Vodníčka* v roce 1956. To, že Preussler znal Ladovy knížky, je nám známé z jeho překladatelské činnosti. Preussler přeložil do němčiny *Bubáky a hastrmany* a také *Kocoura Mikeše*. Uvedené informace, stejně jako zmíněné podobnosti v obou knihách, napovídají, že byl Otfried Preussler Josefem

²¹⁵ PREUSSLER. Otfried. *Der kleine Wassermann* s. 94-98.

²¹⁶ „Svit, měsíčku, svit, ať mi šije nit!“ Tamtéž, s. 85.

²¹⁷ LADA, Josef a VRÁNA, Jan, ed. *Bubáci a hastrmani*. s. 73.

²¹⁸ Tamtéž, s. 63

²¹⁹ PREUSSLER. Otfried. *Der kleine Wassermann* s. 41.

²²⁰ LADA, Josef a VRÁNA, Jan, ed. *Bubáci a hastrmani*. s. 24.

²²¹ PREUSSLER. Otfried. *Der kleine Wassermann* s. 41.

²²² Brčál zakázal Pulci se týden mýt. To vysvětlil tak, že když se vodník nemyje často, pálí ho kůže jako oheň. LADA, Josef a VRÁNA, Jan, ed. *Bubáci a hastrmani*. s. 29.

²²³ Tatínek přehnul syna přes koleno a dal mu „pětadvacet“. PREUSSLER. Otfried. *Der kleine Wassermann* s. 79.

Ladou inspirován. Příklad tohoto ovlivnění dokresluje naznačené působení českého folkloru na český.

Shrnutí

Vodník je jako postava typický pro Slované, přičemž české prostředí tvoří jakési jádro výskytu vodníka. U většiny vesnic se nachází rybník, který má obvykle svého vodníka. V každém takovém rybníce žije jiný hastrman, vodníci spolu ovšem sdílí typické znaky, ať už se jedná o vzhled nebo vodníkův charakter.

Ačkoli se jedná především o český folklor, který si s bohem vodního živlu spojíme, jeho výskyt se neomezil pouze na české prostředí. Paralely k českému vodníkovi nalezneme nejen na polském, ruském, ale i německém území. Vodní živel si lidé spojují i s ženským pohlavím, známé jsou především rusalky a vodní víly. Tento rozdíl je v našem případě nutné zmínit a dále jej přiblížit, jakožto další postavy nadpřirozeného světa spojené s vodním živlem, které zasazují vodníka do mytologického kontextu. Všem zmíněným jevům jsem se věnoval v první kapitole.

Druhá kapitola pojednává o teorii postavy vodníka. Jelikož je vodník postava původně česká, přiblížil jsem jeho vývoj na území Čech. Právě z těchto podob je totiž vodník přejímán do jiných zemí a folklorů. Poté se dále zaměřuji na charakteristiku vodníka, předmětem mého zkoumání byl především vzhled a charakter vodníka. Při tvorbě jeho popisu jsem využil pověstí, pohádek i umělecké literatury, v níž se vodník koncem 19. století začal objevovat.

Ve třetí kapitole jsem rozvinul postavu vodníka v rámci žánru a adresáta. Dospělému jedinci byly určeny mnohé pověsti, které se předávaly povětšinou ústně, zaznamenané jsou ale i písemně. Pověsti nalezneme různého typu, některé se blíží pohádce, některé v sobě naopak skrývají strašidelné až hororové prvky, které mají posluchače, popř. čtenáře varovat a poučit. Oproti tomu stojí pohádky, ve kterých již hrůzostrašné prvky nenajdeme, naopak je kladen důraz na veselý příběh, humor, dobro a spravedlnost. Pohádky jsou tedy adresované dětem, jelikož v nich mladí čtenáři naleznou nejen pobavení a krásu dětské knížky, ale i poučení.

Čtvrtá kapitola je věnována literatuře pro děti a mládež s důrazem na česko-německé vztahy. To, že český folklor působil na sousední německý a ovlivňoval ho, jsme si již nastínili. Toto působení je ovšem zřetelné i v literatuře pro děti a mládež, zejména v případě Otfrieda Preusslera. Známý německý autor se narodil v Čechách a ve svém mládí byl v přímém kontaktu s lidovými příběhy, které mu vyprávěla jeho babička Dora. To se promítlo i v jeho

tvorbě, první napsanou knihou byl *Der kleine Wassermann*, tedy v překladu vodníček. Preussler je také známý pro svůj kladný vztah k české literatuře, do němčiny přeložil Ladovy knihy *Bubáci a hastrmani* a *Kocour Mikeš*. Stejně jako Preussler pocházela z Čech i další německá autorka, Gudrun Pausewang. I ona vyrůstala v prostředí, v jehož blízkosti měla možnost zaslechnout vodnické pověsti. V její tvorbě nalezneme knihy *Hinterm Haus der Wassermann* a *Der rote Wassermann*.

V předposlední kapitole představuji vybrané autory, v jejichž dílech se vyskytuje vodnická látka. Z německých autorů jsem si zvolil Otfrieda Preusslera a Gudrun Pausewang, z českých spisovatelů poté Josefa Ladu a Václava Čtvrta. Konkrétně se zabývám jejich knihami pro děti, ve kterých je postava vodníka hlavní. Otfried Preussler napsal knížku *Der kleine Wassermann*, od Gudrun Pausewang jsem přiblížil pohádku *Der rote Wassermann*. Z české literatury pro děti a mládež jsem vybral *Vodníka Čepečka* od Václava Čtvrta a Ladovu pohádku *Bubáci a hastrmani*.

Poslední kapitolu jsem věnoval porovnání vodnických postav ve vybrané tvorbě českých a německých autorů. *Bubáci a hastrmani* a *Der kleine Wassermann*. V komparaci jsem se snažil nastínit jazykové prostředky, které autoři při psaní využili. Dále jsem se zaměřil na obě vodnické rodiny a nastínil základní podobnosti a odlišnosti vodnických postav, ty pozorujeme jak u Čepečka s Grünhardem, tak u Ladova Pulce a Preusslerova vodníčka. Dále jsem poukázal na důležité pohádkové motivy, které jsou zde přítomné a výchovnou funkci pohádky. Z komparace obou děl autorů vyplývá, že byl Preussler Ladovou knihou ovlivněn. Zároveň se dá vymezit, které znaky jsou bližší německému vodníkovi, a které českému.

Ve svém zkoumání jsem dospěl k následujícím závěrům: Český vodník má zpravidla blíže k lidskému světu. Snadněji s lidmi vychází a navazuje s nimi přátelské vztahy. Naopak vodník německý se k lidem nikdy natolik nepřiblížil a je lidskému světu spíše odcizený. Mimo odlišnosti jsem mezi vodníky zaznamenal i mnohé podobnosti přítomné ve všech pohádkách. Vodníci většinou vypadají podobně a sdílejí typické aktivity, jako je šití bot či vztah k měsíci či hudbě. Motiv přátelství je přítomný v každém díle, jelikož je toto téma typické pro dětské knížky. Závěrem jsem dokázal, že české kulturní prostředí působilo na oba německé autory, přičemž Otfried Preussler byl českou kulturou ovlivněn silněji, než Gudrun Pausewang.

Pro malé děti a jejich vývoj je dětská literatura velmi důležitá. Děti učí pohádka základy, které jsou pro lidi důležité. Ukazuje mladým čtenářům důležitost přátelství a slušného chování. Ti, co zlobí, jsou potrestáni, spravedlivý člověk je naopak odměněn. Do pohádky je vložena dětem skrytá výchovná funkce, která jim má pomoci při formování správných ideálů. To vše je dětem podáno hravou formou, která děti zaujme. Dětská literatura je velmi významná ve vývoji dítěte, rozvíjí jeho fantazii, představivost, kreativitu a samozřejmě i schopnost učení a čtení. Tomu zpravidla napomáhají i krásné ilustrace, jimiž jsou knihy doplněny.

Vzhledem k přibývajícím moderním vymoženostem, kdy má každé dítě již od mladého věku telefon a má možnosti si najít prakticky vše na internetu, upadá tradiční česká pohádka do částečného zapomnění. Jsem ovšem toho přesvědčení, že pohádkové knihy, na kterých bylo vždy něco kouzelného, mají stále co nabídnout a je to možná právě v této moderní době, kdy jejich význam sílí.

Zusammenfassung

Der Wassermann ist eine mythologische Figur, die mit dem Wasser verbunden ist. Am meistens vorkommt der Wassermann im tschechischen Raum, es wird gesagt, dass jeder Teich seinen Wassermann hat. Die deutsche Parallele zum Wassermann ist der Wassergeist. Es gibt auch andere Figuren, die mit dem Wasser verbunden sind. Wir sprechen über das übernatürliche Geschöpf, die im Tschechisch Rusalky und Vodní víly genannt sind. Diese magischen Figuren habe ich auch in dem ersten Kapitel näher dargestellt.

In dem zweiten Kapitel versuche ich den Hintergrund des Wassermanns anzudeuten. Ich beschreibe das Aussehen und die Charakteristik des Wassermanns. Dazu benutze ich viele Sagen, Märchen und Belletristik, wo der Wassermann sich befindet.

In dem dritten Kapitel bleiben wir bei den Genres. Für uns sind die Sagen und Märchen wichtig. Sagen vorstellen die dämonische Figur des Wassermanns. Auf die andere Seite stehen die Bücher für Kinder, wo erscheint die modifizierte Figur des Wassermanns. Junge Leser kennen den guten Wassermann mit der Pfeife, der verschiedene Geschichte erzählt. In Märchen sollen die Kinder eine Unterhaltung und Belehrung.

In dem vierten Kapitel forsche ich die Kinderliteratur in Rahmen der Deutsch-tschechische Beziehungen. Otfried Preußler ist in Tschechien geboren und war von der tschechischen Folklore beeinflusst. Dieses gilt auch bei der deutschen Autorin Gudrun Pausewang, die auch die Bücher für Kinder schrieb.

Die Autoren, in denen Bücher die Figur des Wassermanns anwesend ist, sind in dem nächsten Kapitel mehr bearbeitet. Aus dem deutschen Raum habe ich Otfried Preussler und Gudrun Pausewang ausgewählt. Otfried Preußler hat das Buch *Der kleine Wassermann* geschrieben, Gudrun Pausewang veröffentlichte in dem Jahr 2015 das Märchen *Der rote Wassermann*. Ich befasse mich auch mit tschechischen Autoren, konkret mit Josef Lada und Václav Čtvrtek. Ihre Bücher *Bubáci a hastrmani* und *Vodník Čepeček* werden näher vorgestellt.

In dem letzten Kapitel vergleiche ich die Bücher, bzw. die Wassermänner. Am meistens beschäftige ich mich mit den Büchern von Josef Lada und Otfried Preussler.

Bei meiner Forschung bin ich zu folgenden Schlussfolgerungen gekommen: Der tschechische Wassermann ist der menschlichen Welt näher und er schließt die Freundschaft mit den Menschen einfacher. An der anderen Seite, der deutsche Wassermann ist nicht sehr viel mit den Menschen engagiert. Neben den Unterschiede habe ich auch manche Ähnlichkeiten verzeichnet. Die Wassermänner sehen regelmäßig ähnlich aus und sie teilen die typische Tätigkeiten miteinander. Das Motiv der Freundschaft ist in jeder Buch anwesend, weil es sehr typisch für die Kinderbücher ist. Aus der Komparation zwischen Otfried Preussler und Josef Lada ist es klar, daß Preussler von Lada inspiriert war. Endlich komme ich zu der Schlussfolgerung, daß Otfried Preussler mehr als Gudrun Pausewang von der tschechischen Kultur beeinflusst war.

Seznam informačních použitých zdrojů

ANDERSEN, Hans Christian. *Die kleine Meerjungfrau*. Don Bosco Medien GmbH, München, 2016. Dostupné z: <https://www.donbosco-medien.de>.

ANDERSEN, Hans Christian. *Die kleine Seejungfrau*. Maerchen, 2007-2017. Dostupné z: <https://maerchen.com>.

ANDERSEN, Hans Christian. *Pohádka mého života*. Překlad Jan Rak. 1. vyd. Praha: SNKLU, 1965. 547, [1] s. Paměti - korespondence - dokumenty; sv. 36.

ARROWSMITH, Nancy. *Die Welt der Naturgeister. Feldforschungen im Elbenreich. Handbuch zur Bestimmung der Wald-, Feld-, Wasser-, Haus-, Berg-, Hügel- und Luftgeister aller europäischen Länder*. Frankfurt a.M.: verlag Eichborn, 1984.

BILIÁNOVÁ, Popelka. *Děvín a dívčí válka*. Květy 1906, roč. XXVIII, kniha LVII., druhé pololetí, s. 280-294.

BŘEZINOVÁ, Ivona. *Deník vodnice Puškvory*. 1. vydání. V Praze: Albatros, 2016. 78 stran. ISBN 978-80-00-04523-8.

BUČKOVÁ, Tamara. Regionalismus versus světovost?: několik poznámek k autobiografickým a motivickým paralelám v životě a díle Otfrieda Preusslera. In: *Současnost literatury pro děti a mládež: Liberec 15. - 16. října 2013*. Liberec: Bor, 2014, s. 79-96. ISBN 978-80-87607-26-8.

ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. *Vodník*. In týž. *Smíšené básně*. Praha: Josefa vdova Fetterlová z Wildenbrunnu, 1822, s.39-40.

ČTVRTEK, Václav, DOSKOČILOVÁ, Hana a WALTEROVÁ, Marcela. *Vodník Čepeček*. Praha: Albatros, 2004. s. [1a]. ISBN 80-00-01372-X.

DRDA, Jan. *České pohádky*. 8. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1985. 315 s. Zlatý klíček.

- DVOŘÁK, Karel, ed. *Pohádky a pověsti našeho lidu: z národopisných sběrů akademického spolku Slavia*. Vydání první. Praha: Odeon, 1984. 368 stran. Lidové umění slovesné.
- ERBEN, Karel Jaromír. *České národní pohádky*. 165. vyd., v tomto výboru 6. a 1. samost. kniž. vyd., v nakl. Bystrov & synové 1. Praha: Bystrov a synové, 1995. 174 s. Národní knihovnička; sv. 4. Pohádky. ISBN 80-85980-03-7.
- ERBEN, Karel Jaromír a GRUND, Antonín, ed. *Kytice*. 3. vyd. Praha: Orbis, 1951. 173, [4] s. Národní knihovna; sv. 3.
- ERBEN, Karel Jaromír, ed. *Prostonárodní české písně a říkadla*. V Praze: Evropský literární klub, 1937. 454 stran.
- ERBEN, Karel Jaromír. *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011, [online], [cit. 21.6.2021]. Dostupné z: <https://www.mlp.cz>.
- ERK, Ludwig. *Buch der Lieder*. In *Deutscher Liederhort*. Lipsko, 1893, s. 658.
- FALEN, James E., and James R. "Rusalka [The Water Nymph]." *Pushkin Review / Пушкинский Вестник*, roč. 4, 2001, s. 109–132. JSTOR, [cit. 2.7.2021] www.jstor.org.
- GRIMMOVÉ, Jacob a Wilhelm *Kinder-und Hausmärchen*. Projekt Gutenberg- DE. [online], [cit. 1.7.2021]. Dostupné z: <https://www.projekt-gutenberg.org>.
- GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověsti z Čech*. Překlad Radovan Charvát. Vyd. 1. Praha: Plot, 2009. 253 s. Fabula; sv. 2. ISBN 978-80-7428-011-5.
- HAIS TÝNECKÝ, Josef. *Vodník*. Druhé vydání. V Praze: nákladem Československé grafické unie, 1933. 97 stran, 13 nečíslovaných listů obrazových příloh.
- HERDER, Johann Gottfried. *Stimmen der Völker in Liedern*. Stuttgart 1975, S. 279-281. [online], [cit. 7.7.2021] dostupné z: <https://www.zeno.org>.
- HOFMANN, Thomas. *Das Weinviertel in seinen Sagen*, Thomas Hofmann. Weitra, 2000, s. 248.

- JAN Z HVĚZDY. *Jana z Hvězdy Sebrané spisy. Svazek první*. V Praze: I.L. Kober, 1873. 386 s. Národní bibliotéka; díl 18.
- JAROŠ, Jan. Jak se vodník usadil v české literatuře. *Kultura21.cz* [online], 2018, [cit. 28.06.2021]. Dostupné z: <https://www.kultura21.cz>.
- KLÍMOVÁ, Dagmar. Vodník v českém lidovém podání (Aktuální problémy jeho historického studia). in *Český lid* 59, č. 3, 1972, s. 130-153.
- KOENIG, Francis. Otfried Preußler. Thienemann-Esslinger Verlag. [online], [cit. 7.7.2021]. Dostupné z: <https://www.thienemann-esslinger.de>.
- KONOPETZ, Alexandra. Pausewang, Gudrun. [online]. 2017, [cit. 7.7. 2021] <http://www.kinderundjugendmedien.de>.
- KOŠŤÁL, Jos. Vodník v Podání Lidu Českého. *Český Lid*, roč. 1, č. 1.; 1892. s. 52–58. JSTOR, [cit. 21.6.2021] dostupné z: www.jstor.org.
- KOŠŤÁL, Jos. Vodník v Podání Lidu Českého. *Český Lid*, roč. 1, č. 3, 1892. pp. 244–249. JSTOR, [cit. 25.6.2021] dostupné z: www.jstor.org.
- KOŠŤÁL, Josef. Vodník v Podání Lidu Českého. (Pokračování). *Český Lid*, roč. 1, no. 5, 1892, s. 468–472. JSTOR, [cit. 29.6.2021] dostupné z: www.jstor.org.
- KVAPIL, Jaroslav. *Rusalka: lyrická pohádka*. V Praze: F. Topič, 1922. s. 54.
- LADA, Josef a VRÁNA, Jan, ed. *Bubáci a hastrmani*. 14. vyd., (V Albatrosu 10., s barev. il.). V Praze: Albatros, 2010. 121 s. ISBN 978-80-00-02703-6.
- LADA, Josef. Josef Lada [online], 2020. [cit. 7.7.2021], dostupné z: <https://www.joseflada.cz>.
- LANGER, Josef Jaroslav. *Selanky od Jaroslava Langera*. Hradec Králové: Jan H. Pospíšil, 1830. s. 190.
- PAUSEWANG, Gudrun. *Der rote Wassermann*. Ravensburg: Ravensburger Verlag, 2015. ISBN 978-3473369201.
- PETZOLDT, Leander. *Kleines Lexikon der Dämonen und Elementargeister*. München, Bec, 2003.

PREUSSLER, Otfried. *Der kleine Wassermann*. Thienemann in der Thienemann-Esslinger Verlag GmbH, 1956, 128. s. ISBN 9978-3-522-10620-7.

PREUSSLER, Otfried. *Ich bin ein Geschichtenerzähler*. Stuttgart - Hamburg: Thienemann Verlag, 2010. ISBN 978-3522200950.

PREUSSLER, Otfried. *Vodníček*. Překlad Jelena Košnarová. 1. vyd. Praha: Albatros, 1971. 93 s. Jiskřičky.

PUŠKIN, Aleksandr Sergejevič a JUNG, Václav Alois. *Z Puškinovy lyriky*. Smíchov [i.e. Praha]: Stanislav Minařík, 1920. s. 148.

Pověsti z Králík a okolí. [online]. Preložili Arno Oušek a Jaromír Oornák. Dostupné z: <https://www.kraliky.eu>.

SCHILLER, Friedrich, GOETHE, Johann Wolfgang von a VEPŘEK, Kliment. *Gedichte: (Auswahl)*. Telč: Emil Šolc, 1900-1901. s. 194.

SEIDEL Heinrich. *Der Wassermann*. In: Neues Glockenspiel. J.G. Cotta'sche Buchhandlung, Stuttgart 1900.

SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. V Brně: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998. s. 183. ISBN 80-85010-60-2.

SVÁTEK, Josef. *Zlomky z české démonologie*. s. 310-316. In *Obrazy života: domácí ilustrovaná biblioteka zábavného a poučného čtení*. Neruda, Jan, ed. V Praze: Josef Vilímek, 1859-1862.

SVOZIL, Bohumil. Václav Čtvrtek. *Slovník české literatury po roce 1945*, [cit. 8.7.2021]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz>.

ŠIDÁK, Pavel. *Mokře chodí v suše: vodník v české literatuře*. Praha: Academia, 2018. 245 stran, 35 stran obrazových příloh. Literární řada. ISBN 978-80-200-2827-3.

ŠIDÁK, Pavel, *Vodník v české kultuře, zvláště v literatuře*. in *Studia mythologica slavica XV*, 2012, s. 247-292.

TYL, Josef Kajetán a SUK, Václav František, ed. *Panna jezerní; Militka; Rozpustilý Janeček*. V Pacově: Pořádá a vydává Přemysl Plaček, [1917]. 58 s. Pohádková kytice; XIII.

URBAN, Jaroslav František. *O vodníkovi: (hrst pověstí)*. V Pacově: Přemysl Plaček, 1918. s. 10-11.

VÁCHAL, Josef. *Ďáblova zahrádka, aneb, Přírodopis strašidel, to jest: neobyčejná cesta mezi ďáblovými dětmi, přízraky a bytostmi přírodními, zjevujícími se často hříšnému člověku, duchovní Brehm, ...* Vyd. 3., V nakl. Paseka 2. V Praze: Paseka, 2012. 307 s. ISBN 978-80-260-2974-8.

VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha: Panorama, 1990, s. 325. ISBN 80-7038-187-6.

VLASÁKOVÁ, Julie, ed. *Nejnovější pohádky*. I[-II]. V Ml. Boleslavi: J.L. Švíkal, [mezi 1901 a 1925]. 92, 92.

ZÍBRT, Čeněk. *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prstonárodní pokud o nich vypravují písemné památky až po náš věk: příspěvek ke kulturním dějinám českým*. V Praze: Jos. R. Vilímek, 1889. iv, s. 293.